

MINISTERIE VAN FINANCIËN

FINANCIËLE NOTA 2019

Tamarindelaan 3
Paramaribo/Suriname
Telefoon: (597) 472610 (office)
Fax.: (597) 479577
Email: secmin@finance.gov.sr

HET MINISTERIE VAN FINANCIËN

Ter toelichting van de documenten inzake de ontwerpwet tot vaststelling van de staatsbegroting van de Republiek Suriname voor het dienstjaar 2019, heb ik de eer U de Financiële Nota 2019 betreffende de ontwikkelingen van de staatsfinanciën en macro-economische condities aan te bieden.

Paramaribo, 1 oktober 2018

De minister van Financiën,

Gillmore Hoefdraad

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
I ONTWERPBEGROTING 2019	3
I.1 Beleidskader openbare financiën	3
I.2 De Ontwerpbegroting 2019	5
I.2.1 De opzet van de Ontwerpbegroting 2019	5
I.2.2 De ontwikkeling van de geraamde overheidsuitgaven	6
I.2.3 De ontwikkeling van de geraamde overheidsontvangsten	8
II MACRO ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN	12
II.1 De overheidsfinanciën 2017 – juni 2018	12
II.1.1 Overheidsontvangsten	13
II.1.2 Overheidsuitgaven	19
II.1.3 Financieringstekort (GFS model)	22
II.2 De staatsschuld in 2013 – juni 2018	23
II.2.1 Algemeen	23
II.2.2 Binnenlandse schuld	23
II.2.3 Buitenlandse schuld	27
II.2.4 Totale binnenlandse en buitenlandse schuld	31
II.3 De monetaire ontwikkeling in 2017 – juni 2018	34
II.3.1 Algemeen	34
II.3.2 Operationeel monetair beleid	35
II.3.3 Ontwikkeling van de geldaggregaten	36
II.3.4 Kredietverlening en toevertrouwde middelen	37
II.3.5 Interesttarieven	40
II.4 De betalingsbalans in 2017 – juni 2018	42
II.4.1 Algemeen	42
II.4.2 Lopende rekening	42
II.4.3 Financiële rekening	44
II.4.4 Internationale reserves	46
II.5 Het verzekeringswezen	48
II.5.1 Algemeen	48
II.5.2 Toezichtgegevens verzekeringsmaatschappijen	49

Lijst van gebruikte afkortingen

ABS	Algemeen Bureau voor de Statistiek
AFD	Agence Française de Développement
ASYCUDA	Automated System for Customs Data
BBP	Bruto Binnenlands Product
Biza	Binnenlandse Zaken
BTW	Belasting op Toegevoegde Waarde
Buza	Buitenlandse Zaken
BWD	Bouwkundige Werken en Dienstverlening
CAIR	Caribbean Association of Insurance Regulators
CARTAC	Caribbean Regional Technical Assistance Centre
CARICOM	Caribbean Community
CBvS	Centrale Bank van Suriname
CDB	Caribbean Development Bank
CEBUMA	Centraal Bureau voor Mechanische Automatisering
CPI	Consumentenprijsindex
CTW	Civiel Technische Werken
DNA	De Nationale Assemblée
DSB	De Surinaamsche Bank
EBS	Energie Bedrijven Suriname
EIB	Europese Investeringsbank
EU	Europese Unie
EURIBOR	Euro Interbank Offered Rate
GFS	Government Finance Statistics
HI	Handel en Industrie
IDB	Inter-American Development Bank

ICBC	Industrial and Commercial Bank of China Limited
IFRS	International Financial Reporting Standards
ING	Internationale Nederlanden Groep
IMF	International Monetary Fund
IsDB	Islamic Development Bank
J&P	Justitie en Politie
LIBOR	London Interbank Offered Rate
LVV	Landbouw, Veeteelt en Visserij
MTFF	Medium Term Fiscal Framework
NBO	Niet-Belasting Ontvangsten
NH	Natuurlijke Hulpbronnen
OFID	OPEC Fund for International Development
OW	Openbare Werken
PAHO	Pan American Health Organization
PARSASCO	Paramaribo Schade Assurantie Company
RGM	Rosebel Gold Mines
RO	Regionale Ontwikkeling
ROGB	Ruimtelijke Ordening en Grondbeheer
Sozavo	Sociale Zaken en Volkshuisvesting
SPS	Stichting Planbureau Suriname
SRD	Surinaamse Dollar
TCT	Transport, Communicatie en Toerisme
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environment Programme
UNFPA	United Nations Fund for Population

UNICEF	The United Nations Children's Fund
US\$	Amerikaanse Dollar
VAT	Value Added Tax
VCB	Volkscrediet Bank
VGZ	Volksgezondheid
WAM	Wet Aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen
WB	Wereldbank

Lijst van Tabellen

Tabel I.1.1	Medium Termijn Overheidsfinancien Raamwerk 2020 - 2023 (SRD miljoen)
Tabel I.2.1	De Ontwerpbegroting 2019 en Begroting 2018 (SRD miljoen)
Tabel I.2.2	De Ontwerpbegroting 2019 (SRD miljoen)
Tabel I.2.3	De totale operationele uitgaven en de programma's per ministerie/directoraat voor de Ontwerpbegroting 2019 en de Begroting 2018 (SRD miljoen)
Tabel I.2.4	De totale uitgaven van de programma's van de ontwerpbegroting 2019 en de begroting 2018 per ministerie/directoraat naar financieringsbron (SRD miljoen)
Tabel I.2.5	De totale belastingontvangsten naar component (SRD miljoen)
Tabel I.2.6	De totale niet-belastingontvangsten naar ministerie/directoraten (SRD miljoen)
Tabel I.2.7	De ontvangsten per donor en lening van de ontwerpbegroting 2019 en begroting 2018 (SRD miljoen)
Tabel II.1.1	De overheidsfinanciën in de periode 2016 – juni 2018 op kasbasis (SRD miljoen)
Tabel II.1.2	Directe belastingen op kasbasis, 2016 – juni 2018 (SRD miljoen)
Tabel II.1.3	Indirecte belastingontvangsten op kasbasis, 2016 – juni 2018 (SRD miljoen)
Tabel II.1.4	De niet-belastingontvangsten op kasbasis, 2016 – juni 2018 (SRD miljoen)
Tabel II.1.5	Overheidsontvangsten mijnbouwo – en niet mijnbouw op kasbasis, 2016 – juni 2018 (x SRD miljoen)
Tabel II.1.6	Mijnbouwontvangsten op kasbasis naar inkomstensoort, 2017 – juni 2018, (SRD miljoen)
Tabel II.1.7	De personele uitgaven over de periode 2017 – juni 2018
Tabel II.1.8	Bestand van ambtenaren, pensioen- en onderstanden over de periode 2017 – juni 2018
Tabel II.1.8a	Het ambtenarenbestand naar ministerie in de periode 2017 – juni 2018
Tabel II.1.9	De personele uitgaven in de periode 2017 – juni 2018 en de Ontwerpbegroting 2019 proportioneel verdeeld naar ministeries (SRD miljoen)

Tabel II.2.1	Bruto binnenlandse schuld naar schuldinstrument over 2013 – juni 2018 op kasbasis (SRD miljoen)
Tabel II.2.2	Bruto binnenlandse schuld naar looptijd over 2013 – juni 2018 op kasbasis (SRD miljoen)
Tabel II.2.3	Nieuwe aangegane binnenlandse leningen
Tabel II.2.4	Bruto buitenlandse schuld naar looptijd 2013 – juni 2018 op kasbasis (US\$ miljoen)
Tabel II.2.5	Bruto buitenlandse schuld naar crediteur 2013 – juni 2018 op kasbasis (US\$ miljoen)
Tabel II.2.6	Nieuwe aangegane buitenlandse multilaterale leningen (US\$ miljoen)
Tabel II.2.7	Nieuw aangegane bilaterale Leningen
Tabel II.2.8	Bruto binnenlandse en buitenlandse schuld 2013 – juni 2018 op kasbasis (US\$ en SRD miljoen)
Tabel II.2.9	Schuld – BBP ratio's o.b.v. de schulddefinitie in de Wet op de Staatsschuld
Tabel II.2.10	Betaalde schuldenlast over 2013 – juni 2018
Tabel II.3.1	Ontwikkeling van de geldaggregaten
Tabel II.3.2	Ontwikkeling Reserve Base en Kasreserve van de Algemene banken
Tabel II.4.1	Internationale reserves van de Centrale Bank van Suriname (US\$ miljoen)
Tabel II.4.2	Betalingbalans van Suriname (US\$ miljoen)
Tabel II.5.1	Balanstotaal van de financiële sectoren (x SRD duizend)
Tabel II.5.2	Gecombineerde Balansen der Levensverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)
Tabel II.5.3	Gecombineerde Verlies- en Winstrekeningen der Levensverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)
Tabel II.5.4	Gecombineerde Balansen der Schadeverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)
Tabel II.5.5	Gecombineerde Verlies- en Winstrekeningen der Schadeverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)
Tabel II.5.6	Gecombineerde WAM-staat (x SRD duizend)

Lijst van Grafieken

Grafiek II.1.1	Totale mijnbouwontvangsten ten opzichte van de totale niet-mijnbouw ontvangsten 2016 en jan-jun 2018
Grafiek II.1.2	Aandeel van mijnbouw ontvangsten en niet mijnbouw ontvangsten 2016 juni 2018
Grafiek II.1.3	Totale mijnbouwontvangsten grote- en mediumgrote bedrijven en kleinschalige goudbedrijven op kasbasis 2016 –juni 2018 (x SRD miljoen)
Grafiek II.3.1	Inflatie en wisselkoers
Grafiek II.3.2	Oorzaken van veranderingen in de liquiditeitenmassa
Grafiek II.3.3	Oorzaken van veranderingen in de liquiditeitenmassa*
Grafiek II.3.4	Kredietverlening in SRD aan de private sector
Grafiek II.3.5	Kredietverlening in US\$ aan de private sector
Grafiek II.3.6	Kredietverlening in EURO aan de private sector
Grafiek II.3.7	Indicatoren van dollarisering
Grafiek II.3.8	Indicatoren van dollarisering*
Grafiek II.3.9	Nominale gewogen gemiddelde SRD rente
Grafiek II.3.10	Reële gewogen gemiddelde SRD rente
Grafiek II.3.11	Gewogen gemiddelde US\$-EURO rentetarieven
Grafiek II.4.1	Externe sector variabelen in percentages van het BBP

INLEIDING

De Surinaamse economie veert terug van de recessie in 2015-2016 en groeide in 2017 net boven 1½ procent volgens de voorlopige schattingen van de Surinaamse economische instituten¹. Tekenen van verdere opleving doen zich ook voor in de eerste maanden van 2018. Enkele niet-financiële en financiële bedrijven maken melding van winstgevend resultaten, terwijl de uitgaven van de overheid aan publieke investeringen, lonen en salarissen, en subsidies en bijdragen de nationale bestedingen doen aanzwengelen. Op het prijzenfront blijft het relatief rustig, waarbij het 12-maands inflatiecijfer gestaag afneemt: van 52 procent eind-2016 naar 9 procent per ultimo 2017 naar 6 procent in juli 2018. De wisselkoers voor de US-dollar stabiliseert op ongeveer SRD 7,5 in 2017-2018.

Tot de drijvers van de economische opleving horen de verhoogde output en dienstverlening in de mijnbouwsector, voornamelijk goudproductie en olie-exploratie activiteiten, en tevens de vergrootte productie voor de export in de hout en voedsel sectoren. De voorheen traditionele sector bauxiet kwam in 2017 nagenoeg geheel tot stilstand. Nieuwe investeringen in de economie staan, naast de olie-exploratie met buitenlands ondernemingskapitaal, in het teken van de infrastructurele werken van de overheid met voornamelijk geleend kapitaal. In de grootschalige goudmijnbouw vloeit per saldo kapitaal terug naar het buitenland vanwege het dividenduitkeringsbeleid en de contractuele afspraken van versnelde afschrijvingen, maar ook omdat het besparen op bedrijfskosten netto herinvesteringen voorlopig ontmoedigd.

De internationale reserves nemen in 2017 toe als resultaat van de per saldo licht positieve uitkomst op de totale betalingsbalans, terwijl in het eerste halfjaar van 2018 de netto toevloei van leningen en een vreemde valuta aflossing aan de overheid deze monetaire buffer aanmerkelijk doen toenemen. Per eind juni 2018 bereiken de reserves het niveau van US\$ 533 miljoen oftewel 4,0 maanden import van goederen en diensten (uitgezonderd de zelf-gefinancierde mijnbouwimporten).

Op het monetair vlak blijft de getekende overeenkomst tussen de Minister van Financiën en de Governor van de Centrale Bank van Suriname om geen monetaire financiering van het overheidstekort toe te passen stand houden. De moederbank onderneemt strenger vreemde valuta krediet toezicht naar de algemene banken toe, waarbij de richtlijn wordt afgegeven dat voortaan vreemde valuta kredieten alleen mogen worden verstrekt aan vreemde valuta verdieners.

De overheidsfinanciën hebben een herstel van de mijnbouwinkomsten ondervonden, waardoor in 2017 de ontvangstenquote 20,1 procent van het geschatte BBP noteerde tegenover 16,7 procent in 2016. Er is flink gesnoeid in de aanschaf van niet-essentiële goederen en diensten; echter, het vaste lastenpakket aan lonen en salarissen en de subsidies en bijdragen bedroeg voorsnog gemiddeld 15 procent van het BBP in 2017-2018.

¹ De verslaglegging gepresenteerd in de Financiële Nota 2019 heeft als sluitingsdatum 31 augustus 2018, op basis waarvan de macro-economische data over de economie, overheidsfinanciën, overheidsschulden, de monetaire sector, en de betalingsbalans zijn opgesteld. De ratio schattingen uitgedrukt in het Bruto Binnenlands Product van 2017 – 2021 zijn derhalve gebaseerd op de BBP-projecties van de Stichting Planbureau Suriname (publicatie juni 2018).

Vanwege de crisis heeft De Nationale Assemblée (DNA) in februari 2017 een amendement op de Wet op de Staatsschuld aangenomen, dat de Minister van Financiën toestaat om onder specifieke economische omstandigheden zoals negatieve groei van het nominale BBP en/of stijging van de wisselkoers de wettelijke obligoplafonds van de staatsschuld te overschrijden. Daarbij mag het begrotingstekort in het eerste jaar niet meer dan 6,5 procent van het nominaal BBP bedragen en in de jaren daarna niet meer dan 5 procent. Indien de overschrijding voortduurt, is na het vijfde jaar goedkeuring bij Wet vereist.

De uitdaging voor het algemeen overheidsbeleid is om gedurende het stabilisatietraject toch de economische groei, duurzame sociale ontwikkeling en een gezond milieu te bevorderen. Het meerjarig ontwikkelingsplan 2017-2021 dat in augustus 2017 door het nationale parlement werd aangenomen gefungeerde als instrument voor gecoördineerd beleid en terugkoppeling. De evaluatie over uitvoering van het plan concludeert dat we op de goede weg zitten, maar wel ter degen rekening moeten houden met de absorptie capaciteit. De opbouw van een efficiënt en hoog-kwalitatief overheidsapparaat is daarom essentieel.

De ontwerpbegroting 2019 beoogt versnelde realisatie van programma's die gunstige condities scheppen voor toenemende groei en ontwikkeling. Eveneens worden de hervormingen op het gebied van beheer van overheidsfinanciën (Public Financial Management), capaciteitsopbouw en fiscale transparantie voortgezet.

De Financiële Nota 2019 belicht de ontwerpbegroting voor het dienstjaar 2019 en doet verslag over de afgelopen macro-economische ontwikkelingen. Hoofdstuk I presenteert het budgettair beleidskader en de ontwerpbegroting 2019. Hoofdstuk II gaat in op de ontwikkelingen van de overheidsfinanciën, ontwikkelingsfinanciering en de staatsschuld, de monetaire sector, de betalingsbalans, en het verzekeringswezen.

I ONTWERPBEGROTING 2019

I.1 Beleidskader openbare financiën

Het overheidsfinanciën beleid zal stabiele macro-economische effecten bewaken en streven naar lange-termijn houdbaarheid. Het efficiënt en effectief benutten van staatsinkomsten en de transparante verantwoording van de ontvangsten en uitgaven blijven dan ook een focus in het dienstjaar 2019. Aan de inkomstenzijde worden de belastingwetgeving en de belastingadministratie verder hervormd voor een hogere effectiviteit en klantvriendelijkheid van de inning. De overstap op het zogeheten BTW systeem is vooruitgeschoven om de voorbereidingen daartoe in zorgvuldigheid te kunnen treffen. Aan de instelling van treasury operaties, cash management en modernisering van het overheid financieel informatie systeem wordt verder gewerkt. Geleende financieringsmiddelen zullen enkel ten behoeve van groei en sociale ontwikkelingsprojecten worden ingezet en zullen voor een effectieve uitvoering technisch worden ondersteund door binnenlandse en buitenlandse partners.

Het Ministerie van Financiën blijft de consistentie tussen de overheidsfinanciën, het reële sectorbeleid en het monetair en betalingsbalans beleid nastreven, waartoe zij als planningsinstrument het medium-termijn overheidsfinanciën raamwerk (MTFF) hanteert. Het overheidstekort voor 2019 zal met buitenlandse middelen en binnenlandse besparingen worden gefinancierd op een wijze die de macro-economische stabiliteit behoudt. De betaalbaarheid op termijn van het gevoerde leningenbeleid heeft als basis de projectie dat de verwachte economische- en inkomensgroei, hand in hand met verbetering van collectie efficiëntie, meer dan evenredig de overheidsinkomsten zullen verruimen. Deze zullen naar verwachting een substantiële boost ondervinden voor zowel de mijnbouwsector als niet-mijnbouw sectoren¹. Daarnaast worden maatregelen doorgevoerd die de uitgaven structureel hervormen en efficiënter en doeltreffender maken. Het MTFF voor de periode 2020-2023 toont een daling van het financieringstekort en omslag naar overschot in de latere jaren – tabel I.1.1.

¹ In de projectie van het MTFF zijn de geraamde operaties van het sovereign wealth fund vanuit een technische optiek geïntegreerd in de overheidsfinanciën.

Tabel I.1.1: Medium-Termijn Overheidsfinancien Raamwerk 2020-2023 (SRD miljoen)

MTFF 2020-2023	Medium-termijn overheidsfinancien raamwerk (MTFF)			
	2020	2021	2022	2023
(In SRD miljoen)				
Ontvangsten	6,917	7,448	7,960	8,505
Lopende ontvangsten	6,917	7,448	7,960	8,505
Belastingen				
Directe Belastingen	2,437	2,637	2,787	2,957
Indirecte Belastingen	2,332	2,682	2,932	3,182
Niet-Belastingopbrengsten	2,148	2,130	2,241	2,366
Schenken	0	0	0	0
Uitgaven	8,614	7,739	7,542	7,473
Lopende uitgaven	6,773	6,647	6,542	6,473
Lonen en salarissen	3,372	3,440	3,491	3,526
Goederen en diensten	992	1,012	1,033	1,043
Subsidies	1,564	1,364	1,164	1,064
Interest	844	831	854	840
Kapitaalsuitgaven	1,841	1,092	1000	1000
Financieringstekort (GFS)	-1,698	-291	418	1,032
Financiering	1,698	291	-418	-1,032
Trekkingen	3,205	1,917	1,204	643
minus: Aflossingen	1,508	1,626	1,622	1,675
BBP, projectie begrotingsraming	34,284	36,404	38,434	40,576
Financieringstekort (GFS) in % BBP	-5.0	-0.8	1.1	2.5

Bron: Ministerie van Financiën (voorlopige cijfers); BBP 2019-2021 schattingen van Planbureau

I.2 De Ontwerpbegroting 2019

I.2.1 De opzet van de Ontwerpbegroting 2019

In 2019 zal de efficiëntie van overheidsfinanciën verder worden verbeterd. Op het financieel-administratief vlak, zal het geïntegreerd Financieel Management Informatie Systeem (IFMIS) van Freebalance verder zorg dienen te dragen voor een aanzienlijke verbetering van de transparantie. Het IFMIS systeem zal in samenhang met de nieuwe Chart of Accounts (Rekeningenstelsel) en de aannahme van de nieuwe Comptabiliteitswet verder de basis leggen voor een geïntegreerd overheidsfinancieel management beleid.

De geraamde overheidsuitgaven en –ontvangsten zijn respectievelijk SRD 15.273 miljoen om SRD 13.634 miljoen (zie tabel I.2.2). Bij het bepalen van de ramingen zijn onder andere het overheidsfinancieel beleid, de beleidsprioriteiten en de MTFF in acht genomen. In absolute termen zijn de totale geraamde uitgaven voor 2019 in vergelijking met de goedgekeurde begroting 2018 gestegen met SRD 5.303 miljoen, terwijl de totale geraamde ontvangsten zijn gestegen met SRD 5.031 miljoen. Met deze ramingen komt het begrotingstekort neer op 5% van het BBP.

Tabel I.2.1 De Ontwerpbegroting 2019 en Begroting 2018 (SRD miljoen)

Omschrijving	Gewijz. Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019
UITGAVEN		
Operationele Uitgaven	2,965	3,772
Programmas	7,006	11,502
Totaal	9,970	15,273
ONTVANGSTEN		
Belastingen	3,625	3,846
Niet-belastingontvangsten	3,076	2,642
Totaal	6,701	6,488
Donormiddelen/Leningen	1,902	7,146
Totale ontvangsten	8,604	13,634
TOTALE BEGROTING		
Uitgaven	9,970	15,273
Ontvangsten	8,604	13,634
Saldo totale begroting	(1,367)	(1,639)

Bron: Ministerie van Financiën

Tabel I.2.2 De Ontwerpbegroting 2019 (SRD miljoen)

	2018 Gewijz. Begroting	2019 Ontw. Begroting
Totale Ontvangsten op begroting	8,604	13,634
Lopende Ontvangsten	6,701	6,488
Belastingen	3,625	3,846
Direkte belastingen	1,604	1,799
Indirekte belastingen	2,021	2,047
Niet-belasting Ontvangsten	3,076	2,642
Schenkingen	44	152
Leningen/Trekkingen	1,858	6,994
Totale Uitgaven op begroting	9,970	15,273
Lopende Uitgaven	7,141	7,149
Personele uitgaven	2,583	3,290
Aanschaf goederen en diensten	1,158	978
Subsidies en Bijdragen	2,525	1,864
Interest	876	1,017
Kapitaalsuitgaven	1,570	6,711
Aflossingen	1,260	1,414
Tekort/surplus totale rekening	-1,367	-1,639
BBP, projectie begrotingsraming	28,777	32,717
Tekort/surplus Tot. rek. (% BBP)	-4.7	-5.0

Bron: Ministerie van Financiën

*BBP schattingen van het Planbureau

I.2.2 De ontwikkeling van de geraamde overheidsuitgaven

In de ontwerpbegroting 2019 wordt de verdeling van de uitgaven over alle 16 Ministeries inclusief 24 directoraten gepresenteerd. In tabel I.2.3 de totale geraamde uitgaven verdeeld naar Operationele Uitgaven en de Programma's die zijn gealloceerd naar Ministerie/directoraat voor 2019 ten opzichte van de begroting 2018. Voor het dienstjaar 2019 zijn de totale overheidsuitgaven begroot voor SRD 15.723 miljoen, hetgeen een stijging is van SRD 5.303 miljoen ten opzichte van het dienstjaar 2018.

Daarnaast worden in tabel I.2.3 de totale uitgaven van de Programma's naar Ministerie/directoraat weergegeven. Deze uitgaven zullen respectievelijk uit eigen middelen, donormiddelen of lening worden gefinancierd.

De totale Operationele Uitgaven, waaronder alle personeelsgerelateerde kosten en overige Operationele uitgaven zijn in 2019 begroot voor SRD 3.772 miljoen. In vergelijking met 2018 betekent dit een absolute stijging van SRD 808 miljoen. De Lonen & Salarissen zijn voor het dienstjaar 2019 geraamd op SRD 3.017 miljoen.

De geraamde Operationele Uitgaven kunnen als volgt onderverdeeld worden, te weten:

❖ **Lopende Uitgaven**

✓ Lonen & salarissen	SRD 3.016,7 miljoen
✓ Sociale Premies	SRD 273,3 miljoen
✓ Gebruik van Goederen & Diensten	SRD 431,8 miljoen
✓ Subsidies	SRD 0,03 miljoen
✓ Schenkingen en bedragen	SRD 0,3 miljoen
✓ Sociale Uitkeringen	SRD 29,2 miljoen
Totale Lopende Uitgaven	SRD 3.751,3 miljoen

❖ **Kapitaal Uitgaven**

✓ Inventaris	SRD 11,58 miljoen
✓ Transportmiddelen	SRD 8,43 miljoen
✓ Gebouwen en Constructie	SRD 0,16 miljoen
Totale kapitaal Uitgaven	SRD 20.17 miljoen

Tabel I.2.3: De totale operationele uitgaven en de programma's per ministerie/directoraat voor de ontwerpbegroting 2019 en de begroting 2018 (SRD miljoen)

Ministeries / directoraten	Operationele uitgaven		Programma's		Totale uitgaven	
	Gewijz. Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019	Gewijz. Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019	Gewijz. Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019
Justitie en Politie	369	458	10	26	379	484
Algemene Zaken	119	154	134	96	254	250
Binnenlandse Zaken	97	128	98	166	195	295
HRM	-	17	-	11	-	28
Regionale Ontwikkeling	159	194	18	15	177	209
Agrarische Ontwikkeling Binnenland	6	7	3	2	9	9
Duurzame Ontwikkeling Afro Surinamers	15	16	2	3	18	19
Duurzame Ontwikkeling Inheemsen	7	6	1	1	9	8
Defensie	273	328	12	12	285	340
Buitenlandse Zaken	97	150	7	12	104	162
Financien	51	54	3,607	4,554	3,658	4,608
Belastingen	49	59	16	14	64	73
Ontwikkelingsfinanciering	4	4	11	12	14	16
Handel, Industrie en Toerisme	31	38	81	59	112	97
L.V.V.	56	69	115	707	171	776
Natuurlijke Hulpbronnen	62	55	129	79	191	133
Arbeid	23	33	6	4	30	37
Milieu	-	-	-	-	-	-
SoZaVo	127	160	698	745	825	905
Onderwijs	1,127	1,476	341	675	1,468	2,151
Cultuur	12	15	0	30	12	45
Volksgezondheid	49	65	897	607	946	671
BWD	12	19	182	59	194	78
CTW	58	72	572	2,728	629	2,800
Openbaar Groen	50	62	2	2	53	64
Transport en Communicatie	49	60	52	867	100	927
ROGB	28	35	-	0	28	35
Sport en Jeugdzaken	34	37	13	15	47	52
Totale uitgaven	2,964	3,772	7,006	11,502	9,970	15,273

Bron: Ministerie van Financiën

Tabel I.2.4: De totale uitgaven van de programma's van de ontwerpbegroting 2019 en de begroting 2018 per ministerie/directoraat naar financieringsbron (SRD miljoen)

Ministerie / Directoraat	Begroting 2018			Totaal Beleid Progr. 2018	Ontwerpbegroting 2019			Totaal Beleid Progr. 2019
	eigen middelen	donor	lening		eigen middelen	donor	lening	
Justitie en Politie	9	1	-	10	8	18	-	26
Algemene Zaken	127	7		134	82	14	-	96
BiZa	98			98	166	-	-	166
HRM	-			-	11	-	-	11
R.O	18			18	15			15
Agrarische Ontw	3			3	2			2
Duurzame Ontw Afro Sur	2			2	3			3
Duurzame Ontw Inheems	1			1	1			1
Defensie	12			12	12			12
BuZa	7			7	10	2		12
Financien	3,007		600	3,607	2,099		2,455	4,554
Belastingen	12		4	16	14			14
Ontwikkelingsfin.	11			11	12			12
H.I.	30		51	81	33	6	21	59
L.V.V.	15		100	115	16	90	601	707
N.H.	26	20	83	129	13	11	54	79
Arbeid	6			6	4			4
Milieu	-			-	-			-
SoZaVo	647	2	49	698	729	0	15	745
Onderwijs	311		30	341	522		154	675
Cultuur	0			0	0		30	30
Vgz.	628	15	254	897	504	11	92	607
BWD	8		174	182	8		51	59
CTW	61		510	572	64		2,664	2,728
Openbaar Groen	2			2	2			2
T.C.T.	49		3	52	9		858	867
ROGB	-			-	0			0
Sport en Jeugdz.	13			13	15			15
Totale uitgaven	5,103	44	1,858	7,006	4,355	152	6,994	11,502

Bron: Ministerie van Financiën

Aan centrale personele uitgaven (lonen en salarissen en sociale premies) zal een bedrag van SRD 3.290 miljoen worden uitbetaald. Daarnaast zijn de programma's voor 2019 begroot voor een totaal van SRD 11.501 miljoen. Vermeldenswaard is dat er binnen de Programma's ook personeelskosten zijn die echter onder de categorie subsidies vallen. De verschillende programma's/projecten zullen respectievelijk gefinancierd worden uit eigen middelen ten bedrage van SRD 4.355 miljoen, via schenkingen voor SRD 152 miljoen en middels het aangaan van leningen ad. SRD 6.994 miljoen (zie tabel I.2.4). In vergelijking met 2018 zijn de Programma's gestegen met SRD 4.495 miljoen. De Programma's behelzen projecten die moeten resulteren in het verwezenlijken van de vastgestelde ontwikkelingsdoelen.

I.2.3 De ontwikkeling van de geraamde overheidsontvangsten

Bij de geraamde ontvangsten wordt er een onderscheid gemaakt in:

- Belastingen (directe- en indirecte belastingen)
- Niet-belastingontvangsten (NBO)
- Schenkingen (donormiddelen)
- Trekkingen (leningen)

Voor het dienstjaar 2019 zijn de totale inkomsten uit hoofde van de belastingen geraamd op SRD 6.488 miljoen. Deze zijn onderverdeeld naar directe belastingen voor een bedrag van SRD 1.799 miljoen en naar indirecte belastingen ten bedrage van SRD 2.047 miljoen. In absolute zin is in vergelijking met de begroting 2018 er een stijging van SRD 195 miljoen voor de directe belastingen en SRD 26 miljoen voor de indirecte belastingen. Voor wat betreft de ontvangsten uit niet-belasting middelen is er voor het dienstjaar 2019 SRD 434 miljoen minder begroot dan in 2018.

Tabel I.2.5: De totale belasting ontvangsten naar component (SRD miljoen)

Omschrijving	Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019	Vershil
Directe belastingen	1,604	1,799	195
Inkomstenbelasting	1,482	1,733	251
Vermogensbelasting	5	4	-1
Huurwaardebelasting	7	3	-3
Dividendbelasting	10	17	7
Loterijbelasting	46	4	-41
Casinobelasting	35	35	0
Bronbelasting	20	3	-18
Indirecte belastingen	2,021	2,047	26
Invoerrechten	420	740	320
Statistiekrecht	45	40	-5
Uitvoerrecht op hout	77	100	23
Accijns op gedestilleerd	30	79	49
Belasting op publieke gemakkelijkheden	5	7	2
Accijns op bier	40	63	23
Accijns op rooktabak en sigaretten	95	138	43
Verbruiksbelasting op motorbrandstoffen	300	147	-153
Accijns op alcoholvrije dranken	42	57	15
Omzetbelasting	470	592	122
Rij- en voertuigen belasting	103	83	-20
Belasting op de Toegevoegde Waarde (BTW)	394	-	-394
Totaal belastingen	3,625	3,846	221
Totaal niet-belasting ontvangsten	3,076	2,642	-434
Totaal ontvangsten	6,701	6,488	(213)

Bron: Ministerie van Financiën

De bijdrage vanuit de ministeries aan deze niet-belasting ontvangsten is in tabel I.2.6 aangegeven.

Tabel I.2.6: De totale niet-belastingontvangsten naar ministerie/directoraten (SRD miljoen)

Omschrijving	Begroting 2018	Ontwerp begroting 2019	Vershil
Justitie en Politie	58	39	-19
Algemene Zaken			0
Binnenlandse Zaken	15	26	11
HRM			0
Regionale Ontwikkeling	9	11	1
Agrarische Ontw. Binnenl			0
Duurzame Ontwikkeling Afro Surinamers			0
Duurzame Ontwikkeling Inheemsen			0
Defensie	0	0	0
Buitenlandse Zaken	139	48	-91
Financien	1,004	841	-163
Belastingen	387	262	-125
Ontwikkelingsfinanciering	0	0	0
Handel en Industrie	4	2	-2
L.V.V.	13	15	3
Natuurlijke Hulpbronnen	950	1,110	160
Arbeid	0	0	0
Milieu			0
SoZaVo	6	6	0
Onderwijs	1	1	0
Cultuur			0
Volksgezondheid	0	1	0
BWD	4	0	-3
CTW	4	2	-2
Openbaar Groen	0	0	0
T.C.T.	218	59	-159
ROGB	265	219	-46
Sport en Jeugdzaken	0	0	0
Totaal ontvangsten	3,076	2,642	-434

Bron: Ministerie van Financiën

De totale overheidsontvangsten aan schenkingen (donormiddelen) en trekkingen uit lopende leningen zijn in 2019 begroot voor SRD 7.147 miljoen (tabel I.2.7).

Tabel I.2.7. De ontvangsten per donor en lening van de Ontwerpbegroting 2019 en begroting 2018 (SRD miljoen)

Omschrijving	Begroting 2018			Ontwerpbegroting 2019		
	donor	lening	totaal	donor	lening	totaal
CDB		5	5	3	12	15
China			-	15		15
Indonesië			-	1		1
India		9	9	10	-	10
Israel					521	521
Italië				1		1
Japan				30		30
Maleisie				2		2
UNEP			-	13		13
IsDB		188	188		15	15
FAO				1		1
GEF			-	1		1
België			-			-
IDB	20	56	75	11	236	247
IaDB		9	9		37	37
Nederland			-			-
PAHO			-			-
UNDP	9		9	2		2
OFID		221	221		-	-
USA			-			-
Global Fund	15		15	11		11
UNFPA	-		-	0		0
SFOB			-			-
AFD			-		-	-
UNICEF	0		0	1		1
EU				44		44
Overig	1	1,370	1,371	8	6,173	6,181
Totaal	44	1,858	1,902	152	6,994	7,146

Bron: Ministerie van Financien

II MACRO-ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN

II.1 De overheidsfinanciën 2017 – juni 2018

Algemeen

Het corrigerend overheidsfinanciën beleid dat vanaf het najaar 2015 is ingezet wordt in de verslagperiode 2017-eerste helft 2018 voortgezet. De vaste lasten zijn stevast teruggebracht en de effectiviteit van het innen van inkomsten wordt opgevoerd. Het overheidstekort op kasbasis is voor 2017 verder afgenomen, namelijk tot SRD 1.704 miljoen vanuit SRD 1.856 miljoen voor 2016. In termen van het Bruto Binnenlands Product is dit een verkrapping van 9,1 procent (2016) naar 6,7 procent (2017).

Vanwege de betaling van achterstanden uit vorige dienstjaren is het zinvol om ook het tekort te aanschouwen dat resulteert voor de ontvangsten minus de uitgavenverplichtingen voor alleen het lopende dienstjaar. Daarbij tonen de cijfers dat steeds minder achterstanden optreden. Het zogenoemde committeringstekort bedroeg derhalve SRD 1.545 miljoen of 6,1 procent voor 2017. Vanwege een statistische discrepantie is het financieringstekort op commiteringsbasis SRD 1.842 miljoen, oftewel 7,3 procent van het BBP (tegenover 7,7 procent in 2016).

De eerste helft van 2018 levert verbeteringen op ten opzichte van het eerste halfjaar 2017. Het kastekort bedraagt SRD 991 miljoen tegenover SRD 984 miljoen in de eerste helft van 2017. Het financieringstekort op commiteringsbasis verbetert naar 2,8 procent van het BBP in vergelijking met 3,7 procent voor dezelfde periode in 2017.

De algehele verkrapping van het tekort komt tot stand door een combinatie van inkomstenvermeerdering en uitgavenverlaging, ondanks een element van expansie van specifieke uitgaven. Voor wat betreft de inkomstenzijde trekken de mijnbouw ontvangsten in zowel nominale zin als verhouding tot het BBP aan. De niet-mijnbouwontvangsten in ratio van het BBP vertonen een vlak verloop in 2016-2017, namelijk een quote van 13,8 procent. De quote neemt echter af in de periode januari-juni 2018 ten opzichte van dezelfde periode in 2017. De betrekkelijk lage overheidsinkomsten wijzen op de noodzaak voor diversificatie van de economie, vergroting van de belastingbasis, en efficiëntieverbetering van de inning.

Aan de uitgavenzijde zijn er besnoeiingen op de aanschaf van goederen en diensten, en in zekere mate op bepaalde bijdragen. Er is echter sprake van verhoging van de personele lasten en van enkele subsidies. De rentelasten zijn eveneens een toenemende post. Daarentegen zijn de kapitaalsuitgaven op een lager niveau gekomen in de eerste helft van 2018.

Tabel II.1.1: De overheidsfinanciën in de periode 2016 – juni 2018 op kasbasis (SRD miljoen)

	jan-jun	jul-dec	Totaal 2015	jan-jun	jul-dec	Totaal 2016	jan-jun	jul-dec	Totaal 2017	2018 jan-jun
Ontvangsten	1,596	1,802	3,398	1,456	1,949	3,405	2,168	2,927	5,096	2,483
<i>Uit mijnbouw</i>	<i>181</i>	<i>96</i>	<i>277</i>	<i>207</i>	<i>359</i>	<i>566</i>	<i>618</i>	<i>989</i>	<i>1,607</i>	<i>739</i>
<i>Uit niet-mijnbouw</i>	<i>1,415</i>	<i>1,706</i>	<i>3,121</i>	<i>1,249</i>	<i>1,590</i>	<i>2,839</i>	<i>1,550</i>	<i>1,939</i>	<i>3,489</i>	<i>1,744</i>
Lopende ontvangsten	1,596	1,802	3,398	1,456	1,949	3,405	2,168	2,927	5,096	2,483
Belasting ontvangsten	1,298	1,416	2,714	1,076	1,461	2,537	1,545	2,007	3,553	1,697
Directe belastingen	552	567	1,118	425	801	1,226	898	1,141	2,039	784
Indirecte belastingen	746	849	1,595	650	660	1,310	648	866	1,514	913
Niet-belasting ontvangsten	298	386	685	380	488	868	623	920	1,543	786
Schenkingen	0	0	0			0			0	
Uitgaven	2,274	2,732	5,006	2,169	3,091	5,260	3,153	3,647	6,799	3,474
w.v. betaling achterstanden vorige dienstjaren	0	809	809	226	426	652	208	1	209	185
Lopende uitgaven	1,990	2,582	4,571	1,945	2,770	4,715	2,799	3,150	5,950	3,286
Personele uitgaven	724	808	1,533	745	857	1,602	865	1,058	1,922	983
Overige goederen en diensten	310	963	1,273	383	706	1,089	551	597	1,148	273
Subsidies en bijdragen	847	671	1,517	663	993	1,655	1,066	1,149	2,215	1,634
Interest	109	140	249	154	214	368	317	347	664	396
Kapitaalsuitgaven	284	150	434	225	321	546	354	496	850	188
Net Lending										
Overschot(+)/tekort(-) lopende rekening	-394	-779	-1,173	-489	-821	-1,310	-631	-223	-854	-803
Overschot(+)/tekort(-) primaire rekening	-569	-789	-1,359	-560	-928	-1,488	-667	-372	-1,040	-595
Overschot(+)/tekort(-) totale rekening	-678	-929	-1,607	-714	-1,142	-1,856	-984	-719	-1,704	-991
Statistische discrepantie	-1	-142	-143	46	-376	-329	-142	-155	-297	-37
Financiering	679	1,071	1,750	667	1,518	2,185	1,126	874	2,001	1,028
Netto verkrijging (-) financiële activa				-320	-155	-474	-71	0	-71	563
Buitenlandse financiering¹	271	-3	268	1,076	3,636	4,712	177	536	713	-103
Trekkingen	327	61	388	1,498	4,386	5,883	364	748	1,112	616
minus: Aflossingen	56	64	120	422	750	1,172	187	212	398	719
Binnenlandse financiering²	408	1,074	1,483	-89	-1,964	-2,053	1,020	338	1,358	568
CBvS	224	1,489	1,713	-85	-316	-401	657	-133	524	-1,539
Vorderingen op de overheid	172	1,694	1,866	-20	-49	-70	-43	-35	-78	-7
Verplichtingen aan de overheid	-53	205	152	65	267	332	-699	97	-602	1,531
Overige depositonemende instellingen	52	-379	-328	-3	408	405	357	506	863	91
Overige financiële instellingen	12	-1	11	2	27	29	-16	-5	-21	1
Niet-financiële instellingen	120	-35	86	-3	-2,082	-2,085	22	-30	-8	2,015
Memorandum items:										
Uitgestelde betalingen lopend dienstjaar	551	51	602	2	46	48	17	33	50	8
Committeringstekort (-) totale rekening	-1,229	-172	-1,401	-489	-762	-1,251	-793	-752	-1,545	-814
Committeringstekort (-) vanuit financiering	-1,230	-314	-1,544	-443	-1,138	-1,580	-935	-907	-1,842	-851
Bruto Binnenlands Product (BBP)*			16,491			20,420			25,353	30,151
In procent van het BBP:										
Committeringstekort (-) totale rekening	-7.5	-1.0	-8.5	-2.4	-3.7	-6.1	-3.1	-3.0	-6.1	-2.7
Committeringstekort (-) vanuit financiering	-7.5	-1.9	-9.4	-2.2	-5.6	-7.7	-3.7	-3.6	-7.3	-2.8

Bron: Ministerie van Financiën/*voorlopige cijfers

*BBP 2015-2016 afkomstig van ABS; BBP 2017-2021 schattingen van Planbureau

II.1.1 Overheidsontvangsten

Directe belastingen

De ontwikkeling van de directe belastingontvangsten gedurende de periode 2016 tot en met juni 2018 is weergegeven in tabel II.1.2. Van de doorgaans grote posten, vertoont inkomstenbelasting een toename, terwijl loonbelasting vlak blijft in 2016-2017 en in de eerste helft van 2018 is afgenomen ten opzichte van de eerste helft in 2017.

De toename van de inkomstenbelasting is in lijn met de economische opleving. De vermindering van de loonbelastingontvangsten niet tegenstaande de loonsverhogingen die hebben plaatsvonden is voor een deel gelegen in de administratieve afwikkelingen. De huurwaardebelasting bleef eveneens relatief achter. De ontvangsten uit dividendbelasting

die gerelateerd zijn aan de dividenduitkeringen door bedrijven met een winstoogmerk lieten een toename zien in de eerste helft van 2018 in vergelijking met dezelfde periode in 2017.

Tabel II.1.2: Directe belastingen op kasbasis, 2016 – juni 2018 (SRD miljoen)

	2016*	2017*			2018*
	Totaal	jan-jun	jul-dec	Totaal	jan-jun
Directe Belastingen	1,226	898	1,141	2,039	784
Inkomstenbelasting	272	300	552	852	346
Loonbelasting	754	394	365	759	345
Vermogensbelasting	4	1	4	5	1
Dividendbelasting	55	3	11	14	5
Huurwaardebelasting	4	4	0	5	2
Casinobelasting	35	13	15	28	14
Loterijbelasting	4	1	2	4	6
Statistisch verschil ¹	99	180.7	191	372	64.7

Bron: Ministerie van Financiën/*voorlopige cijfers

1) Statistisch verschil obv onder meer het tijdsverschil tussen kasontvangsten en enkele administratieve boekingen.

Indirecte belastingen

De ontvangsten uit de indirecte belastingen worden in tabel II.1.3 weergegeven. De qua omvang belangrijkste categorieën zijn omzetbelasting, invoerrechten, verbruiksbelasting motorbrandstof, en accijnzen. Veelal zijn deze positief gecorreleerd aan de economische bedrijvigheid en de importhandel.

Tabel II.1.3: Indirecte belastingontvangsten op kasbasis, 2017–juni 2018 (SRD miljoen)

	2016*	2017*			2018*
	Totaal	jan-jun	jul-dec	Totaal	jan-jun
Indirecte Belastingen	1,310	648	866	1,514	913
Invoerrechten	350	206	297	502	308
Statistiekrecht invoer + uitvoer	21	14	16	30	15
Accijns alcoholvrije dranken	32	20	20	40	24
Houtuitvoer	32	35	42	77	50
Accijns gedestilleerd	25	9	22	30	35
Publieke vermakkelijkheid	4	2	3	6	3
Accijns bier	43	21	37	58	29
Accijns tabak en sigaretten	78	43	42	85	44
Verbruiksbelasting motorbrandstof	246	4	154	158	90
Omzetbelasting	477	301	360	661	382
Statistisch verschil ¹	2	-7	-127	-134	-66

Bron: Ministerie van Financiën/*Voorlopige cijfers

1) Statistisch verschil obv onder meer het tijdsverschil tussen kasontvangsten en enkele administratieve boekingen.

De totale ontvangsten van de overheid met betrekking tot de indirecte belastingen zijn toegenomen van SRD 1.310 miljoen in 2016 naar SRD 1.514 miljoen in 2017, en verder in de eerste helft van 2018 met SRD 265 miljoen ten opzichte van een jaar ervoor. De invoerrechten, verbruiksbelasting brandstof en omzetbelasting hebben hier grotendeels aan bijgedragen. Dit alles impliceert dat de economie langzamerhand weer aan het groeien is in Suriname.

In Suriname wordt er een “government take” geheven op het verbruik van brandstof (diesel en gasoline). Bepaalde instellingen of organisaties zoals multinationals, ambassades en nutsbedrijven zijn echter vrijgesteld zijn van de betaling van government take. Bij de geïmporteerde brandstof bestaat de take uit de volgende belastingen zoals bij Wet (of per decreet) vastgesteld: invoerrechten, statistiek & consentrecht, omzetbelasting op provisiekosten, omzetbelasting (enkel voor gasoline), opcenten wegenbelasting en verbruiksbelasting motorbrandstof. Bij de lokale productie van brandstof is er sprake van een “overbruggingstoeslag” die gezien kan worden als de “government take” die wordt geheven over het verbruik van lokaal geproduceerde brandstof. De overbruggingstoeslag is gelijk aan de pompprijs minus leveringsprijs minus bedrijfsmarge minus omzetbelasting. Er wordt enkel omzetbelasting geheven op gasoline.

In beide gevallen is de “government take” een optelsom van de genoemde componenten. Per 29 maart 2017 is de “government take” echter gefixeerd op een vast bedrag per liter brandstof, waardoor sommige componenten kunnen inboeten indien andere componenten toenemen, zoals op basis van een gestegen importprijs of gestegen leveringsprijs. Voor diesel, gasoline en V-Power bedraagt de “government take” per liter respectievelijk SRD 0.70, SRD 1.30 en SRD 1.40. De ontvangst van de verbruiksbelasting motorbrandstof ondervond vertragingen in 2017, maar is in 2018 weer toegenomen.

Niet-belasting ontvangsten

De inkomsten uit de niet-belastingontvangsten (NBO) vertonen in de beschouwde periode een toename. In de eerste helft 2017 bedroeg de realisatie SRD 585 miljoen, terwijl in de tweede helft 2018 een bedrag van SRD 786 miljoen is ontvangen. Dit is een toename van SRD 201 miljoen oftewel 34,4%. Een aanzienlijk deel van de NBO's is opgebracht door royalties, dividend ontvangsten, zegelkosten, visagelden, consentrecht en AOV premie. De royalties zijn met SRD 66 miljoen (34,7%) toegenomen in de eerste helft van 2018 in vergelijking met dezelfde periode in 2017.

Bij consentrecht valt er een toename te bespeuren van SRD 6 miljoen; deze ontvangsten hebben betrekking op vergoedingen die geheven worden op transacties bij in- en uitvoer van goederen. De visagelden/PSA/toeristen kaart ontvangsten zijn in de eerste helft van 2018 toegenomen met SRD 25 miljoen ten opzichte van de eerste helft in 2017.

Tabel II.1.4 De niet-belastingontvangsten op kasbasis, 2017 – juni 2018 (SRD miljoen)

	2017*			2018*
	jan-jun	jul-dec	Totaal	jan-jun
Niet-belastingontvangsten	623	920	1,543	786
Kosten invoer-, uitvoer en doorvoer	7	7	14	6
Fiscale boete	1	2	3	0
Nummerplaten	1	1	2	1
AOV	98	60	159	46
Consentrecht	21	26	48	27
Royalties	190	330	520	256
Navigatie kosten	2	1	2	1
Consulaire opbrengsten	15	16	31	20
Vergunningsgelden (CEVIHAS)	1	-	1	3
Visagelden/PSA/toeristkaart	3	5	8	28
Hypotheekbewaarder/Glis/zegelkosten	35	22	57	34
Dividend ontvangsten	81	114	195	86
Overige niet-belasting ontvangsten	169	336	504	278

Bron: Ministerie van Financiën / *voorlopige cijfers

Mijnbouwsector

De ontvangsten uit de mijnbouwsector vertonen vanaf 2016 een stijgende lijn. De toename is toe te schrijven aan het herstel van de prijzen voor olie en goud op de internationale grondstoffenmarkten en tevens aan de toegenomen lokale productie. In 2017 is SRD 1.607 miljoen ontvangen uit de mijnbouwsector, wat een toename is met SRD 1.041 miljoen ten opzichte van 2016. In het eerste halfjaar 2018 is SRD 739 miljoen ontvangen uit de mijnbouwsector (zie tabel II.5a).

Tabel II.1.5 Overheidsontvangsten mijnbouw en niet-mijnbouw op kasbasis, 2017- juni 2018 (SRD miljoen)

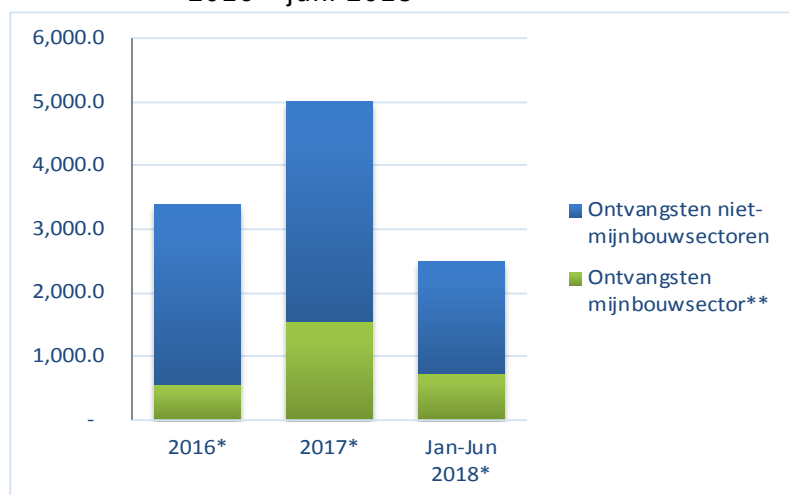
	2016*			2017*			2018*
	jan-jun	jul-dec	totaal	jan-jun	jul-dec	totaal	jan-jun
Totale ontvangsten	1,456	1,949	3,405	2,168	2,927	5,096	2,483
Ontvangsten mijnbouwsector**	207	359	566	618	989	1,607	739
Belastingontvangsten	96	111	207	282	484	766	367
Directe belastingen	95	110	205	282	455	737	365
Indirecte belastingen	1	1	2	0	29	29	2
Niet-belastingontvangsten	111	248	359	336	505	841	373
Ontvangsten niet-mijnbouwsectoren	1,249	1,590	2,839	1,550	1,939	3,489	1,744
Belastingontvangsten	980	1,350	2,330	1,263	1,523	2,787	1,330
Directe belastingen	330	691	1,021	615	687	1,302	420
Indirecte belastingen	650	659	1,309	648	837	1,485	910
Niet-belastingontvangsten	269	239	509	287	415	702	414

Bron: Ministerie van Financiën/ * Voorlopige cijfers

** Ontvangsten uit de olie, bauxiet, goud en steenslag sectoren

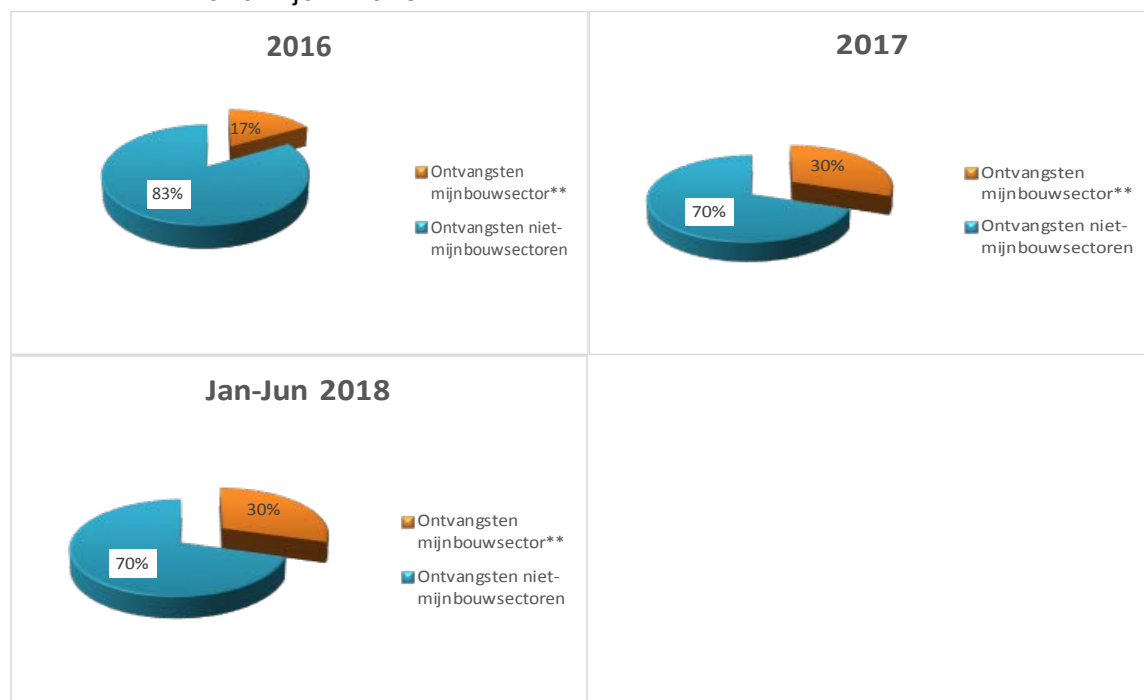
De grafieken II.1 en II.2 tonen de totale mijnbouw- en totale niet-mijnbouw ontvangsten in 2016, 2017 en de eerste helft van 2018.

Grafiek II.1: Totale mijnbouwontvangsten t.o.v. de totale niet-mijnbouwontvangsten, 2016 - juni 2018

Bron: Ministerie van Financiën

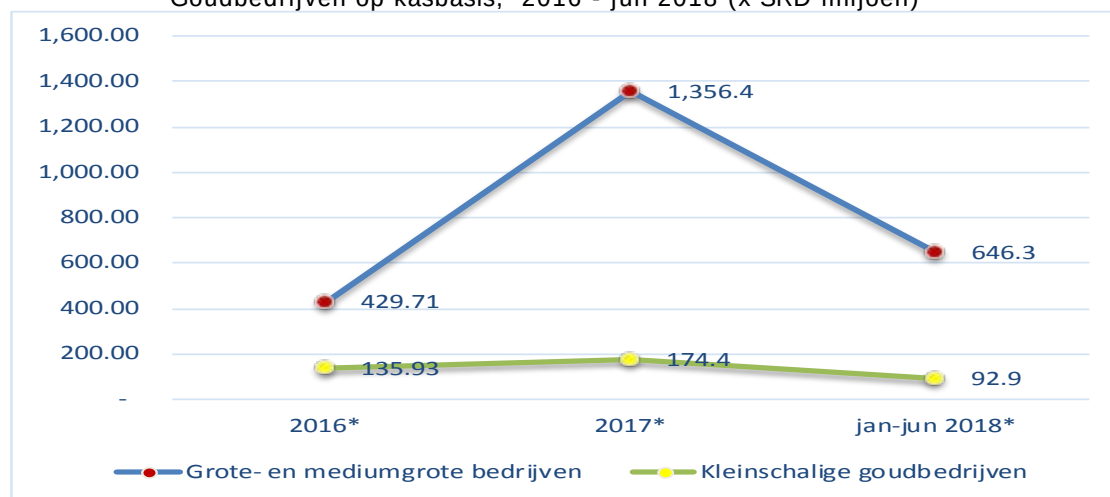
Grafiek II.2. Aandeel van mijnbouwontvangsten en niet-mijnbouwontvangsten, 2016 – juni 2018

Bij de vastlegging van de ontvangsten uit de mijnbouwsector, wordt onderscheid gemaakt naar ontvangsten van 'grote- en mediumgrote bedrijven' en 'kleinschalige goudbedrijven'.

Tot de 'grote- en mediumgrote bedrijven' behoren Staatsolie, Newmont, Rosebel Goldmines en Grassalco. Grafiek II.3 geeft de inkomsten weer voor de grote mijnbouwbedrijven en kleinschalige goudbedrijven.

Grafiek II.3: Totale mijnbouwontvangsten grote- en mediumgrote bedrijven en kleinschalige Goudbedrijven op kasbasis, 2016 - jun 2018 (x SRD miljoen)

Bron: Ministerie van Financiën

Op basis van de cijfers in grafiek II.4 voor het eerste halfjaar 2018, blijkt dat de categorie grote- en mediumgrote bedrijven een gewicht van 87% heeft in de totale mijnbouwontvangsten van de Staat; de kleinschalige goudbedrijven heeft er 13%.

Voor de oliesector zien de toekomst perspectieven met betrekking tot de verdere expansie van productieactiviteiten er goed uit. Reeds geruime tijd zijn activiteiten gaande om om olie te zoeken in het Surinaams zeegebied en de offshore-olie industrie duurzaam te ontwikkelen, door Staatsolie en buitenlandse bedrijven/partners. Recentelijk zijn de resultaten van een studie uitgebracht, die richtinggevend zullen dienen te zijn voor het maken van beleid door de Overheid, bedrijfsleven en beroepsgerichte opleidingsorganisaties.

Ook in de goudsector zijn de verwachtingen hoopgevend. IAMGOLD/Rosebel Gold Mine verkreeg een concessie voor de goudproductie in het Klein Saramacca gebied, waarvan de start is gepland voor 2019. De Staat Suriname participeert hierin voor 30% (via de 'NV 1' jointventure), waarvan het kapitaal gestort zal worden door Iamgold/Rosebel als compensatie voor de verkrijging van de concessie. De stortingen zullen 3 gelijke tranches behelsen. In december 2017 heeft de Staat de eerste tranche ontvangen.

Volgens de multinational NewMont zijn nieuwe, veelbelovend mijnbouwbronnen in beeld gebracht, waardoor het bedrijf langer dan de geplande 14 jaar in Suriname zal blijven. Newmont heeft in dat kader de intentie uitgesproken om exploitatierechten voor een nieuwe mijn aan te vragen.

Onderstaande tabel toont de mijnbouwontvangsten naar inkomstensoort.

Tabel II.1.6 Mijnbouwontvangsten op kasbasis naar inkomstensoort, 2017 – jun 2018 (SRD miljoen)

	2016			2017			2018
	jan-jun	jul-dec	totaal	jan-jun	jul-dec	totaal	jan-jun
Totale mijnbouwontvangsten**	207	359	566	618	989	1,607	739
Directe belastingen	95	110	205	282	455	737	365
Inkomstenbelasting	6	12	18	108	290	398	289
Loonbelasting en AOV	90	97	187	167	160	328	76
Overige directe belastingen	-	-	-	6	4	11	7
Indirecte belastingen	1	1	2	0	29	29	2
Omzetbelasting	0	-	0	0	19	19	-
Invoerrechten	0	1	1	-	9	9	0
Overige indirecte belastingen	-	0	0	-	1	1	2
Niet-belasting ontvangsten	111	248	359	336	505	841	373
Statistiek- en consentrecht	16	27	43	0	1	1	-
Royalties	91	106	197	190	330	520	256
Overige niet-belasting ontvangsten	4	115	119	146	174	320	116

Bron: Ministerie van Financiën

II.1.2. Overheidsuitgaven

Personele uitgaven

Evenals in 2017 is er bij de personele uitgaven over het eerste halfjaar 2018 een stijging waar te nemen van 13,1%. Vergeleken met dezelfde periode ervoor (juni 2017 ten opzichte van juni 2016) is dit een daling van 3% (eerder was het 16,1%). Dit ondanks de verhoging van de koopkrachtversterking van SRD 375 in april 2017 naar SRD 500 per augustus 2017, die de overheid heeft toegekend aan de ambtenaren.

Tabel 11.1.6 geeft de personele uitgaven over het eerste halfjaar 2017, tweede halfjaar 2017, geheel 2017 en de eerste helft van 2018 weer. Deze categorie kost zal in de tweede helft van 2018 verder stijgen daar de overheid over is gegaan om per september 2018 de koopkracht versterking van SRD 500 mee te nemen in de basis bezoldiging van de ambtenaren en daarboven nog een procentuele verhoging toe te kennen van gemiddeld 25%. Deze toevoeging van de koopkracht versterking zal voor de overheid resulteren in extra inkomsten bij de inning van loonbelasting en AOV premie en voor de ambtenaren aan deze zijn weerslag krijgen in de uitkering van hun pensioenen.

Tabel 11.1.7 geeft de personele uitgaven over het eerste halfjaar 2017, geheel 2017 en de eerste helft van 2018 weer.

Tabel II.1.7. De personele uitgaven over de periode 2017-juni 2018

	jan-jun 2017*	2017*	jan-jun 2018*
Personele Uitgaven (SRD miljoen)	865	1,922	983
Totale uitgaven (SRD miljoen)	3,030	6,375	3,203
Personele uitgaven in % van totale uitgaven	28.5	30.2	30.7
Aandeel personele uitgaven in BBP (%)	3.4	7.6	3.3
BBP (SRD miljoen)	25,353	25,353	30,151

Bron: Ministerie van Financiën/CEBUMA/ *Voorlopige cijfers

In tabel II.1.8 wordt een overzicht gepresenteerd van de ontwikkeling van het bestand van ambtenaren, pensioen en onderstanden over de periode 2017 en juni 2018.

Tabel II.1.8: Bestand van ambtenaren, pensioen en onderstanden, 2017- juni 2018

Omschrijving	per ultimo juni-2017*	2017	per ultimo juni 2018
Ambtenaren bestand (overheid)	40,403	39,978	39,573
<i>Absolute mutatie</i>		-425	-405
<i>Relatieve mutatie (%)</i>		-1.1	-1.0
Pensioen bestand	24,261	24,139	24,826
<i>Absolute mutatie</i>		-122	687
<i>Relatieve mutatie (%)</i>		-0.5	2.8
Onderstanden bestand	2,782	2,766	2,796
<i>Absolute mutatie</i>		-16	30
<i>Relatieve mutatie (%)</i>		-0.6	1.1

Bron: Ministerie van Financiën/CEBUMA/ *Voorlopige cijfers

Per juni 2017 was het ambtenarenbestand 40.403 maar is per eind 2017 gedaald met 425 tot het niveau van 39.978 tot eind 2017. In percentages uitgedrukt komt dit neer op 1,1%. Vervolgens valt op te merken dat dit bestand per eind juni 2018 verder is gedaald met 405 personen tot het niveau van 39.573, oftewel 1,0%. De daling kan toegeschreven worden aan de verdere uitstroom van ambtenaren vanwege onder andere het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd of vervroegd pensioen (leeftijd van 55 hebben bereikt met 35 of meer dienstjaren). Het pensioenbestand is eind 2017 en eind juni 2018 respectievelijk met 122 gedaald en daarna weer gestegen met 687 tot het niveau van 24.826. Bij de onderstanden is er een daling geconstateerd per eind 2017 met 16 en daarna weer een stijging in juni 2018 met 30. In het onderstanden bestand zijn onder andere meegenomen de gewezen ministers en/of presidenten, weduwe/weduwenaar van de gewezen landsdienaar en de wezen.

De overheid heeft de tijdens de goedkeuring van haar begroting 2018 in februari 2018 het aantal ministeries teruggebracht van 17 naar 16. Hierdoor is het ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT) overgebracht naar deel het ministerie van Handel, Industrie en Toerisme en deels naar het ministerie van Openbare werken, Telecommunicatie en Transport.

Bij deze nieuwe indeling naar ministeries, blijkt dat van de 16 ministeries, de grootste daling bij het ministerie van Sociale Zaken is met 387 ambtenaren, verder gevolgd door het ministerie van Onderwijs, wetenschappen en Cultuur met 273, alsook het ministerie van Buitenlandse Zaken met 112. Met betrekking tot de instroom van ambtenaren kan deze worden toegewezen aan het ministerie van Openbare Werken, Telecommunicatie en Toerisme met respectievelijk 816, vanwege de samensmelting van het Ministerie van TCT, gevolgd door het ministerie van Binnenlandse Zaken met respectievelijk 161 ambtenaren.

Tabel II.1.8: Het ambtenarenbestand naar ministerie in de periode 2017 – juni 2018

Ministeries	per ultimo juni 2017	2017	per ultimo juni 2018	juni 2018 tov juni 2017	
				abs.	%
Justitie & Politie	4,918	4,865	4,872	-46.0	-0.9
Binnenlandse Zaken	2,595	2,718	2,756	161.0	6.2
<i>w.o. De Nationale Assemblée</i>	95	93	96	1.0	1.1
Regionale Ontwikkeling	3,989	3,932	3,899	-90.0	-2.3
Defensie	4,701	4,603	4,589	-112.0	-2.4
Buitenlandse Zaken	217	230	227	10.0	4.6
Financiën & Planning	1,123	1,094	1,081	-42.0	-3.7
Handel & Industrie	587	576	570	-17.0	-2.9
Landbouw Veeteelt en Visserij	1,259	1,247	1,215	-44.0	-3.5
Natuurlijke Hulpbronnen	663	628	599	-64.0	-9.7
Arbeid	374	366	359	-15.0	-4.0
Sociale Zaken & Volkshuisvesting	2,547	2,509	2,160	-387.0	-15.2
Onderwijs	12,105	11,990	11,832	-273.0	-2.3
<i>Openbare scholen</i>	10,021	9,952	9,839	-182.0	-1.8
<i>Overigen</i>	2,084	2,038	1,993	-91.0	-4.4
Sport & Jeugdzaken	2,758	2,702	3,574	816.0	29.6
Volksgezondheid	1,002	974			
Openbare Werken	493	481	489	-4.0	-0.8
Transport Communicatie & Toerisme	500	495	489	-11.0	-2.2
Ruimtelijke Ordening & Grondbeheer	572	568	557	-15.0	-2.6
Totaal	40,403	39,978	39,268	-133.0	-16.0

Bron: Ministerie van Financiën/CEBUMA/ *voorlopige cijfers

Een overzicht van de gerealiseerde personele uitgaven en de verdeling naar ministeries over de periode 2017 tot en met juni 2018 is verder weergegeven in tabel II.1.9. Het grootste aandeel binnen de totale personele uitgaven kan worden toegewezen aan het ministerie van Onderwijs wetenschappen en cultuur in de eerste helft van 2018 die wederom het grootst is. Vermeld dient te worden dat de leerkrachten ook deel uitmaken van het ambtenarenbestand van dit ministerie. Het tweede grootste ministerie is het ministerie van Justitie en Politie, inclusief de Korps Politie, het Korps Brandweer en de Penitentiaire Ambtenaren. Aan personele uitgaven ten behoeve van het ministerie van Onderwijs is een bedrag van SRD 340 miljoen (35% van totale personele uitgaven) uitgegeven, gevolgd door Justitie en Politie met SRD 148 miljoen (15% van totale personele uitgaven). Voor het dienstjaar 2019 is voor personele uitgaven een raming van SRD 3.290 miljoen. Deze raming is gebaseerd op het totaal begroot bedrag dat uitbetaald zal worden aan ambtenaren van alle ministeries. Uitgedrukt in percentages van het Bruto Binnenlands Product (BBP) van 2018 komt dit neer op 10,1%..

Tabel II.1.9: De personele uitgaven in de periode 2017–juni 2018 en de ontwerpbegroting 2019
proportioneel verdeeld naar ministeries (SRD miljoen)

Ministeries	Realisatie *		Realisatie*		Ontwerpbegroting	
	jan-jun 2017*	2017	jan-jun 2018*	in %	2019	in %
Justitie en Politie	130	285	148	15	426	13
Binnenlandse Zaken	79	170	88	9	253	8
Regionale Ontwikkeling	71	152	79	8	215	7
Defensie	91	199	102	10	281	9
Buitenlandse Zaken	6	13	7	1	80	2
Financien	26	55	27	3	71	2
Handel & Industrie	10	22	11	1	33	1
Landbouw Veeteelt & Visserij	24	50	24	2	68	2
Natuurlijke Hulpbronnen en energie	12	25	11	1	43	1
Arbeid Technologische ontwikkeling en Milieu	8	18	8	1	26	1
Sociale zaken & huisvesting	38	85	42	4	150	5
Onderwijs, wetenschappen en Cultuur	283	656	340	35	1,369	42
Openbare werken	41	89	45	5	179	5
Transport Communicatie Toerisme	17	36	17	2	-	-
Volksgezondheid	11	24	11	1	31	1
ROGB	10	21	10	1	31	1
Sport en Jeudgzaken	10	22	11	1	33	1
Totaal	1,147	2,578	1,323	135	3,290	100

Bron: Ministerie van Financiën/ CEBUMA/*voorlopige cijfers

II.1.3 Financieringstekort (GFS model)

In 2017 is het financieringstekort grotendeels gedekt met binnenlandse middelen. Een voorname bron is de vermindering van het tegoed van de overheid op haar rekening bij de Centrale Bank van Suriname. Daarnaast is schatkistpapier geplaatst bij de banken en particuliere beleggers. De trekkingen op buitenlandse leningen zijn grotendeels geschied in het kader van de ontwikkelingsprojecten, terwijl voor een klein deel aan begrotingsondersteuning is ontvangen. In mei 2018 heeft Staatsolie vervroegd haar US\$ 261,5 miljoen lening bij de Overheid afgelost en tevens het 4,8% belang van de Staat in de aandelen van Newmont overgenomen. Een deel van deze middelen heeft de overheid aangewend om andere binnenlandse en buitenlandse schulden af te lossen.

Het financieringstekort is wegens het prudente beleid op een afnemend pad, en beliep 7,3 procent van het BBP in 2017 tegenover 7,7 procent in 2016. In de eerste helft van 2018 was het tekort 2,8 procent van het geschatte BBP.

II.2 De staatsschuld in 2013 – juni 2018

II.2.1 Algemeen

In de afgelopen periode heeft ons land negatieve economische ontwikkelingen meegemaakt. In de periode 2013-2016 bedroeg de economische groei gemiddeld -1,1%¹. Op 18 november 2015 deprecieerde de wisselkoers met ca. 21% met als gevolg een hogere waardering van de vreemde valuta schuld in Surinaamse Dollars (SRD) dus een extra druk op de schuld/BBP ratio. Ter ondersteuning van de ontwikkelingen op de valutamarkt zodat deze tot rust gebracht zou worden, is de Centrale Bank van Suriname (CBvS) in maart 2016 gestart met valutaveilingen. Na deze veilingen twee maanden, de zogenaamde overgangsfase, gehouden te hebben heeft de CBvS op 10 mei de vrije markt voor de deviezenhandel in werking doen treden. Hiermee heeft de CBvS de wisselkoers overgelaten aan de werking van vraag en aanbod.

Vanwege de negatieve groei van het nominaal Bruto Binnenlands Product (BBP) en de stijging van de wisselkoers is de Wet op de Staatsschuld nader gewijzigd² in februari 2017. Deze wijziging is in verband met het treffen van concrete voorzieningen voor specifieke omstandigheden, namelijk om in een periode van negatieve groei en/of wisselkoersstijging³ de Minister van Financiën toe te staan het wettelijk obligoplafond te kunnen overschrijden.

In de periode 2017- juni 2018 zijn er in totaal 11 buitenlandse-, 8 binnenlandse leningen en enkele amendementen op binnenlandse leningen getekend. In deze periode is er aan interest en andere kosten op de Staatsschuld SRD 843 miljoen betaald in 2017 om SRD 471 miljoen in januari tot en met juni 2018. De totale schuldaflossingen bedroegen voor deze twee perioden SRD 723 miljoen om SRD 827 miljoen. De totale uitstaande schuld bedroeg aan het eind van 2017 SRD 17.925,6 miljoen en ultimo juni 2018 SRD 18.046,1 miljoen.

Volgens artikel 8 van de Wet op de Staatsschuld moet de Minister van Financiën ervoor zorgdragen dat binnen 6 weken na elk kalenderkwartaal een overzicht van de Staatsschuld gepubliceerd wordt. De eerste publicatie heeft per juni 2017 plaatsgevonden. Deze publicatie geschiedt op kwartaalbasis, waarbij de schuld/BBP ratio's worden gepresenteerd. Aan het eind van 2017 bedroeg de schuld/BBP ratio 84,3% en per eind juni 2018 was dat 85,8%.

¹ Zie voetnoot 1 op pagina 1.

² De Wet op de Staatsschuld had al eerder in april 2016 een wijziging ondergaan. Met deze wijziging vormen de niet opgenomen middelen en niet afgeroepen garanties geen onderdeel meer van de bruto Staatsschuld.

³ De conversie van schulden in een vreemde munteenheid naar de lokale munteenheid, geschiedt op basis van artikel 3 lid 3 waarbij gebruikt wordt gemaakt van de wisselkoers van de laatste dag van het kalenderjaar waarop het geldende Bruto Binnenlands Product (BBP) betrekking heeft.

II.2.2 Binnenlandse schuld

Vanwege de wijziging in de Wet op de Staatsschuld m.b.t. de niet opgenomen middelen heeft er per ultimo 2016 een trendbreuk plaats gevonden. Desondanks vertoont de uitstaande binnenlandse schuld vanaf die periode een stijgend verloop. De hoge overheidsfinancieringstekorten vanaf 2015 waren de oorzaak voor de toename van de, voornamelijk korte termijn, binnenlandse schulden in de periode 2016 - juni 2018.

Tabel II.2.1: Bruto binnenlandse schuld naar schuldinstrument 2013-juni 2018 op kasbasis
(SRD miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	juni 2018*
Schatkistpromessen	411.8	720.0	514.7	721.5	1,377.9	1,280.6
Schatkistbiljetten		243.6	243.6	141.4	500.2	1,153.8
Voorschotten en andere kortlopende schulden bij de CBvS	1,779.7	535.7	-	-	-	-
Leningen						
Geconsolideerde schuld bij de CBvS	102.8	97.2	2,498.3	2,434.8	2,350.1	2,343.1
Kort termijn leningen bij het bankwezen					281.0	115.6
Lange termijn leningen bij het Bankwezen	51.6	104.5	97.3	234.6	464.4	452.4
Schulden aan diverse binnenlandse bedrijven	235.3	180.2	227.0	246.1	353.4	318.1
Afgeroepen garanties	1.6	1.6	0.7	0.6	-	-
Totale uitstaande binnenlandse schuld	2,582.8	1,882.8	3,581.5	3,779.0	5,327.1	5,663.6
Niet-afgeroepen overheidsgaranties	21.2	1.3	1.6			
Niet opgenomen committeringen op leningen	80.7	218.3	230.8			
Niet opgenomen committeringen op garanties	64.4	2.8	3.3			
Totale Binnenlandse schuld (incl. garanties en niet getrokken leningen)	2,749.1	2,105.2	3,817.2			

Bron: Bureau voor de Staatsschuld* voorlopige cijfers. De opmaak en presentatie van de schuld is vanaf mei 2016 op basis van de gewijzigde Wet op de Staatsschuld. Voor de omzetting van vreemde valuta schuld is artikel 3 lid 3 gehanteerd.

Op 3 februari 2017 is er een amendement gepubliceerd op de Wet op de Staatsschuld. Dit amendement achtte De Nationale Assemblee noodzakelijk in verband met het treffen van concrete voorzieningen voor specifieke economische omstandigheden, zoals negatieve groei van het nominale BBP en/of stijging van de wisselkoers. Het amendement houdt in dat in een periode van deze specifieke economische omstandigheden het de Minister van Financiën toegestaan is om het wettelijke obligoplaafond te overschrijden. De totale overschrijding mag niet meer bedragen dan het begrotingstekort dat in het eerste jaar maximaal 6,5% van het nominale BBP mag bedragen en in de jaren daarna niet meer dan 5%. Indien de overschrijding voortduurt, is na het vijfde jaar goedkeuring bij Wet vereist.

De uitstaande overheidsschuld was aan het eind van 2017 met ca. 41% toegenomen t.o.v. het jaar ervoor. Het financieringstekort bedroeg in dat jaar ruim 9%. Dit tekort is voornamelijk gefinancierd met nieuw uitgegeven schatkistpapier en leningen bij het bankwezen.

De schulden die aangegaan waren bij Combe markt en Chotelal N.V. voor het leveren van basisgoederen pakketten zijn beiden in 2017 volledig afgelost. Verder is de schuld aan

bouwbedrijf van Kessel, die in 2004 was afgesloten t.b.v. het bruggenbouwproject uit de uitstaande binnenlandse schuld gehaald. De werkzaamheden m.b.t. dit project waren vanaf februari 2009 gestagneerd en het project bleek intussen al beslecht te zijn. Verder is de afgeroepen garantie bij de Surinaamse Volkscredietbank (VCB) ten behoeve van de Scheepsvaartmaatschappij Suriname in september afgewikkeld.

In het eerste halfjaar van 2018 heeft de volledige aflossing van de schuld aan het Nationale Uitvoeringsbedrijf N.V. (NUB N.V) plaats gevonden. Deze schuld was in 2016 aangegaan t.b.v. water management van het Pomona gebied.

In 2017 zijn er vier nieuwe leningen en een amendement getekend. Van deze leningen waren 3 t.b.v. de infrastructuur. Er was ook een meta financieringsovereenkomst getekend met de Finabank N.V. t.b.v. de overheidsbegroting maar is in hetzelfde jaar geherstructureerd als schatkistpapier. In het eerste halfjaar van 2018 zijn er vier nieuwe leningen en 1 amendement getekend, allen t.b.v. de infrastructuur. Tot en met juni 2018 is de uitstaande schuld met 6% toegenomen. Het is voornamelijk de korte termijn schuld die de totale uitstaande schuld heeft doen toenemen.

Binnenlandse schuld naar munteenheid

Ultimo juni 2018 bestond de uitstaande binnenlandse schuld voor 72% uit SRD schulden en 28% uit schulden in vreemde valuta. De schulden in vreemde valuta zijn met 5 procentpunten toegenomen t.o.v. eind 2017 als gevolg van de toename in de uitgifte van schatkistpapier in vreemde valuta.

Binnenlandse schuld naar rente structuur

De totale binnenlandse schuld portefeuille bestaat uit schulden met een vaste rentevoet. De gemiddelde rentevoet van de binnenlandse schuld bedroeg 9,2% in het eerste halfjaar van 2018. De hoge rentevoeten voor schatkistpapier (gemiddeld 9,8%) en leningen bij de algemene banken (gemiddeld 8,1%) hebben bijgedragen aan deze hoge gemiddelde rente.

Binnenlandse schuld naar looptijd

De binnenlandse schuld van de Staat wordt naar looptijd onderverdeeld in een vlottende en vaste component¹.

Vlottende binnenlandse schuld

Tot de vlottende binnenlandse schulden van de Staat per juni 2018 behoren:

- Uitgegeven schatkistpromessen;
- Afgeroepen garanties;
- Korte termijn schulden aan particuliere bedrijven en algemene banken.

In het laatste kwartaal van 2017 heeft de overheid een lening gesloten bij de Republic Bank (Suriname) N.V. ter financiering van de begrotingsuitgaven. Deze lening bedroeg US\$ 10 miljoen, heeft een looptijd van 1 jaar en een vaste rentevoet van 8%. De toename van de

¹ Vlottende schulden worden gedefinieerd als korte termijn schulden met een looptijd van maximaal 1 jaar, terwijl vaste schulden lange termijn schulden zijn met een looptijd van langer dan een jaar.

vloftende binnenlandse schulden blijkt uit tabel 11.1.2. Het aandeel van de korte termijn schulden in de totale uitstaande binnenlandse schuld is gestegen van 19,2% ultimo 2016 tot 31,2% aan het eind van 2017. Per juni 2018 bedraagt het aandeel van deze schulden 24,7%.

Tabel II.2.2: Bruto binnenlandse schuld naar looptijd 2013 – juni 2018 op kasbasis (SRD miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016*	2017*	juni 2018*
Kortlopende schulden	2,194.0	1,263.6	522.5	723.9	1,662.6	1,400.3
Langlopende schulden	388.8	619.2	3,059.0	3,055.1	3,664.5	4,263.2
Totale uitstaande binnenlandse schuld	2,582.8	1,882.8	3,581.5	3,779.0	5,327.1	5,663.5
Plus overheids niet afgeroepen garanties	21.2	1.3	1.6			
Plus: niet getrokken gecommiteerde verplichtingen op leningen en garanties	145.1	221.1	234.1			
Totale uitstaande binnenlandse schuld incl. niet opgenomen middelen	2,749.1	2,105.2	3,817.2			

Bron: Bureau voor de Staatsschuld en CBVS/* voorlopige cijfers

De opmaak en presentatie van de schuld is vanaf mei 2016 op basis van de gewijzigde Wet op de Staatsschuld. Voor de omzetting van vreemde valuta schuld is artikel 3 lid 3 gehanteerd.

Vaste binnenlandse schuld

Tot de vaste binnenlandse schulden van de Staat per juni 2018 behoren:

- Schatkistbiljetten;
- De geconsolideerde schuld van de Staat bij de Centrale Bank van Suriname;
- Leverancierskredieten van particuliere bedrijven;
- Kredieten verstrekt door het bankwezen.

In het eerste halfjaar van 2018 zijn er vijf nieuwe lange termijn binnenlandse leningen getekend waarbij het bij één om een amendement gaat. Laatstgenoemde was in 2008 aangegaan en betreft werkzaamheden t.b.v. de natte infrastructuur. Alle nieuwe leningen in deze periode zijn aangegaan voor infrastructurele werkzaamheden. De gemiddelde looptijd van deze leningen is 5 jaren. In tabel II.1.3. worden de nieuwe leningen voor 2017 en het eerste halfjaar van 2018 gepresenteerd.

Tabel II.2.3: Nieuwe aangegane binnenlandse leningen

Omschrijving	Datum	Crediteur	Bedrag	Looptijd	Rentevoet
Leveranciers krediet:					
Rehab. Meerzorg - Tamanredjo	7-Mar-17	Baitali N.V.	Euro 6,869,9	3.75 jaar, grace 9 mnd.	6%
Riolering Zw. Hovenbrugstraar	12-May-17	Baitali N.V.	USD 8,037,3	4 jaar, grace 2 jaar	6%
Herinrichting Nw. Weergevondenweg	12-May-17	N.V. Caremco holding	SRD 34,605,	4 jaar, grace 1 jaar	9%
Landelijke bestratingsprogramma 1	22-Jan-17	Kuldipsingh	USD 16,136	3 jaar, grace 1 jaar	5%
Drainage onderhoud & rehab. Coronie dijk	26-Jan-18	N.V. NUB	SRD 9,534,0	2 jaar, grace 2 mnd.	9%
Upgrading infrastructuur perceel N5 , N7	26-Jan-18	N.V. NUB	USD 18,089	3 jaar, grace 1 jaar	6%
Rehab. Oost-West verbinding perc. 1	21-Feb-18	Tjongalanga N.V.	USD 7,612,2	9.5 jaar, grace 2.5 jaar	5%
Rehab. Oost-West verbinding perc. 2 & 3	21-Feb-18	Tjongalanga N.V.	USD 5,111,5	8.5 jaar, grace 1.5 jaar	5%
Leningen:					
Budget financiering	19-Jul-17	Republic Bank N.V.	Euro 10,000,	2 jaar	7%
Budget financiering	7-Dec-17	Republic Bank N.V.	USD 10,000	1 jaar	8%

Bron: Bureau voor de Staatsschuld

Zoals aangegeven in bovenstaande tabel zijn slechts twee van de tien nieuwe leningen in de periode 2017 – juni 2018 aangegaan in SRD. De uitstaande binnenlandse schuld in deze categorie bedroeg per juni 2018 SRD 4.263,2 miljoen.

Binnenlandse schuld naar type crediteur

Ultimo juni 2018 bedroeg het aandeel van de diverse crediteurtypen van de Staat in de totale uitstaande schuld: de Centrale Bank van Suriname (CBvS) 41%, de algemene banken 46% en de overige crediteuren 13%. Mede vanwege het relatief groot aandeel van de vreemde valuta schulden bij de algemene banken, is dit schuldonderdeel toegenomen.

Niet getrokken gecommiteerde binnenlandse leningen en garanties

De niet getrokken gecommiteerde middelen op binnenlandse leningsovereenkomsten worden, overeenkomstig de wijziging in de Wet op de Staatsschuld, vanaf mei 2016 niet meer meegerekend. Ondanks deze middelen geen onderdeel meer vormen van de uitstaande schuld worden ze wel bijgehouden en gepresenteerd, c.q. bekend gemaakt. De niet getrokken middelen op leningen en garanties bedroegen per juni 2018 SRD 524,9 miljoen om SRD 8,3 miljoen.

II.2.3 Buitenlandse schuld

De bruto buitenlandse schuld portefeuille van de Centrale Overheid bestaat uit concessionele, semi-concessionele leningen, credit-lines, commerciële leningen en waardepapieren uitgegeven op de internationale kapitaalmarkt (bonds).

Het verloop van de buitenlandse schuld

Na de significante toename van de uitstaande buitenlandse schuld in 2016, is de schuld in 2017 met 18% toegenomen. De restant middelen van de obligatie die aangegaan was in oktober 2016 zijn in begin 2017 opgenomen. Totaal is in 2017 voor US\$ 291,8 miljoen. getrokken op bestaande en nieuwe leningen. In het laatste kwartaal van 2017 heeft de overheid met de Oppenheimer&Co. INC een overeenkomst getekend voor de uitgifte van obligaties tot een maximumbedrag van US\$ 75 miljoen. De werkelijke uitgifte vond in januari 2018 plaats.

In het eerste halfjaar van 2018 bedroegen de totale trekkingen US\$ 73,4 miljoen. Aan schuldenlast is voor aflossingen US\$ 94,1 miljoen en voor rente inclusief andere kosten US\$ 44,9 miljoen betaald.

Tabel II.2.4: Bruto buitenlandse schuld naar looptijd 2013 – juni 2018 op kasbasis (US\$ miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	juni 2018*
Vlottende schulden	16.8	17.3	17.7	-	0.8	-
Vaste schulden	722.4	793.3	858.9	1,425.4	1,682.4	1,654.3
Totale uitstaande Buitenlandse schuld	739.2	810.6	876.6	1,425.4	1,683.2	1,654.3
Plus: Buitenlandse garanties	12.4	10.4	6.6			
Plus: Niet getrokken gecommiteerde verplichtingen	233.3	267.8	331.8			
Totale uitstaande Buitenlandse schuld inclusief niet opgenomen middelen	984.9	1,088.8	1,215.0			

Bron: Bureau voor de Staatsschuld/* Voorlopige cijfers.

De opmaak en presentatie van de schuld is vanaf mei 2016 op basis van de gewijzigde Wet op de Staatsschuld.

Buitenlandse schuld naar munteenheid

Doordat de Centrale Bank van Suriname op 10 mei 2016 overgegaan is tot een vrije markt voor de deviezenhandel, waarbij de wisselkoers wordt vastgesteld door vraag en aanbod, is er nu extra druk op de buitenlandse schuldwaardering. De buitenlandse schuld bestaat volledig uit leningen in vreemde valuta en is daardoor onderhevig aan wisselkoersschommelingen. De compositie van de uitstaande buitenlandse schuld naar munteenheid per eind juni 2018 zag er al volgt uit: schulden in US\$ 83%, schulden in Euro's 8% en in de Chinese munteenheid RMB 9%.

Buitenlandse schuld naar rente structuur

De leningen met een vaste rentevoet hebben het hoogste aandeel in de totale uitstaande schuld, voornamelijk vanwege de obligatielening. Eind juni 2018 had 54% van de totale buitenlandse schuld een vaste rentevoet, 44% een variabele rentevoet en op 2% van de schulden wordt er geen rente betaald.

Buitenlandse schuld naar looptijd

De onderverdeling van de buitenlandse schuld naar vlottende en vaste schuld, is gebaseerd op de originele looptijd, d.w.z. de looptijd zoals die is aangegeven in de overeenkomst. Nadat in oktober 2016 de korte termijn schulden aan China uit de uitstaande schuld zijn gehaald, bestaat de buitenlandse schuld volledig uit lange termijn leningen. De vaste buitenlandse schuld nam af van US\$ 1.683,2 miljoen per december 2017 tot US\$ 1.654,3 miljoen per juni 2018, aangezien de aflossingen in het eerste halfjaar van 2018 groter waren dan de trekkingen.

Buitenlandse schuld naar type crediteur

In tabel II.1.5 wordt de getrokken uitstaande schuld naar crediteur weergegeven.

Tabel II.2.5: Bruto buitenlandse schuld* naar crediteur 2013 – juni 2018 op kasbasis (US\$ miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	juni 2018*
Multilaterale Crediteuren totaal:	410.5	458.4	493.0	630.2	637.3	622.5
EIB	6.2	4.9	4.0	3.4	3.3	3.0
IDB	377.0	419.9	451.8	524.4	525.6	532.2
IsDB	23.1	21	20.4	38.4	38.0	17.3
OFID	2.8	10.0	13.0	13.6	14.0	13.2
CDB	1.4	2.6	3.8	50.4	56.4	56.8
Bilaterale Crediteuren totaal:	328.7	320.4	303.4	269.5	344.2	334.6
China	244.2	238.8	229.4	202.0	275.3	266.4
Frankrijk	48.7	44.8	41.7	39.4	44.9	41.9
India	34.6	36.3	32.2	28.1	24	26.3
V.S.A	1.2	0.5	0.1	-	-	-
Commerciële Crediteuren totaal		31.8	80.2	525.7	701.7	697.2
ING Bank N.V.		31.8	30.2	23	21.3	19.3
Republic Bank Limited			50.0	-	-	-
China Industr. & Comm. Bank				26.9	65.3	62.6
Israel Discount Bank				4.4	3.9	3.2
Oppenheimer				447.3	550.0	550.0
ABN-AMRO Bank N.V.				21.1	39.9	38.7
Banca Monte Dei Paschi de Siena				3.0	21.3	23.4
Algeheel Totaal	739.2	810.6	876.6	1,425.4	1,683.2	1,654.3

Bron: Bureau voor de Staatsschuld * inclusief achterstallige betalingen

** Voorlopige cijfers. Presentatie van de schuld cijfers is volgens de wijziging in de Wet op de Staatsschuld per april 2016.

De buitenlandse schuld bestond per juni 2018 voor 42% uit commerciële crediteuren, 38% uit multilaterale crediteuren en 20% uit bilaterale crediteuren. Het aandeel van de bilaterale crediteuren is vanaf 2017 toegenomen na een daling in 2016. China, met voornamelijk leningen via de Eximbank, is nog steeds de grootste bilaterale crediteur van de Staat.

Multilaterale crediteuren

De multilaterale crediteuren van de Staat zijn: de Inter Amerikaanse Ontwikkelings Bank (IDB), de Europese Investerings Bank (EIB), de Islamic Development Bank (ISDB), de OPEC fonds voor internationale ontwikkeling (OFID) en de Caribbean Development Bank (CDB). De nieuwe multilaterale leningen voor de periode 2017- juni 2018 worden in tabel II.1.6 gepresenteerd.

Tabel II.2.6: Nieuwe aangegane buitenlandse multilaterale leningen (US\$ miljoen)

Omschrijving lening	Datum	Crediteur	Bedrag	Looptijd & Grace	Rente
Urban rehab. program	2-Apr-17	IADB	USD 20.000,000	25 jaar, grace 5,5 jaar	libor 3 mnd + marge
Agricultural program	23-Jun-17	IADB	USD 17.500,000	25 jaar	libor 3 mnd + marge
Fiscal strengthening	11-Jul-17	IADB	USD 40.000,000	30 jaar, grace 5,5 jaar	libor 3 mnd + marge
Murabaha basic goods	18-Mei-17	IsDB	USD 35.000,000	12 mnd na trekking	6%
Power project Suriname (SFR)	24-Mei-17	CDB		45 jaar, grace 5 jaar	2.5%
Power project Suriname (OCR)	24-Mei-17	CDB	USD 65.000,000	39 jaar, grace 5 jaar	3.3%
Water feasibility studie	22-Nov-17	CDB	USD 498,850	18 jaar, grace 2 jaar	2.5%
Lisp III (loan agreement)	14-Okt-17	IsDB	USD 10.000,000	25 jaar, grace 7 jaar	service fee 1,5%
Lisp III (framework agreement)	14-Okt-17	IsDB	USD 25.000,000	15 jaar, grace 6 mnd	mark up + 60bps

Bron: Bureau voor de Staatsschuld

Ondanks het groot aantal multilaterale leningen aangegaan in 2017 waren trekkingen op deze leningen ultimo 2017 slechts US\$ 25,9 miljoen. In het eerste halfjaar van 2018 bedroegen deze trekkingen US\$ 18,1 miljoen.

Bilaterale crediteuren

Vanwege de samenwerking tussen de Staat Suriname en India heeft de overheid een kredietlijn van US\$ 80 miljoen beschikbaar. Uit deze beschikbare middelen heeft de overheid in juni 2018 twee nieuwe bilaterale leningen gesloten. De totale bilaterale trekkingen per ultimo 2017 bedroegen US\$ 84,3 miljoen. en in het eerste halfjaar van 2018 US\$ 6,1 miljoen. In tabel II.2.7 zijn de nieuwe bilaterale leningen aangegeven.

Tabel II.2.7: Nieuwe aangegane bilaterale leningen

Omschrijving lening	Datum	Crediteur	Bedrag	Looptijd & Gracie	Rente
Supply water pumps	18-Aug-17	Eximbank India	USD 8.640.000	12 jaar, grace 3 jaar, 3 maanden	6 maanden
Service Chetak Helicopters	20-Jun-17	Eximbank India	USD 3.500.000	15 jaar, grace 5 jaar, 6 maanden	+ 150 bps
Upgrading EBS netwerk	20-Jun-17	Eximbank India	USD 27.500.000	15 jaar, grace 5 jaar, 6 maanden	+ 150 bps

Bron: Bureau voor de Staatsschuld

Commerciële crediteuren

In december 2017 heeft de Staat Suriname een overeenkomst getekend met het beleggingsverhandeling en adviesbureau Oppenheimer&Co. INC voor de uitgifte van obligaties tot een maximumbedrag van US\$ 75 miljoen. De werkelijke uitgifte van deze waardepapieren geschiedde in januari 2018 voor een totaal bedrag van US\$ 46,5 miljoen. De looptijd van deze uitgifte was 1,5 jaren en de rentevoet 9%. In juni 2018 is deze obligatie lening vroegtijdig afgelost. De schuld aan commerciële crediteuren bedroeg aan het eind van 2017 US\$ 701,7 miljoen. En daalde tot US\$ 697,2 miljoen. In het eerste halfjaar van 2018. De trekkingen bedroegen respectievelijk US\$ 181,6 miljoen. om US\$ 49,2 miljoen. Per juni 2018 was er totaal een bedrag van US\$ 51,1 miljoen. aan aflossingen betaald.

Buitenlandse niet opgenomen gecommitteerde leningen en overheidsgaranties

De niet opgenomen middelen op de buitenlandse schuld bedroegen per eind 2017 US\$ 817,9 miljoen. Per ultimo juni 2018 was dat US\$ 704,0 miljoen. De niet afgeroepen overheidsgarantie die aangegaan was t.b.v. de N.V. EBS, bedroeg ultimo juni 2018 US\$ 2,7 miljoen. Ook deze middelen vormen met de wetswijziging geen onderdeel meer van de uitstaande schuld.

II.2.4 Totale binnenlandse- en buitenlandse schuld

De totale uitstaande schuld in SRD is per ultimo 2017 sterk toegenomen met ca. 88%. Naast de vele trekkingen, voornamelijk in vreemde valuta, heeft ook het vrijlaten van de wisselkoers invloed gehad op deze stijging. De buitenlandse schuld die volledig in vreemde valuta is, is per december 2017 meer dan verdubbeld. Dit schuldonderdeel is met 119%

toegenomen. De totale uitstaande schuld bedraagt ultimo 2017 SRD 17.925,9 miljoen. (US\$ 2.394,9 miljoen.) en per juni 2018 SRD 18.045,9 miljoen. (US\$ 2.410,9 miljoen.).

Tabel II.2.8: Bruto binnenlandse - en buitenlandse schuld 2013 – juni 2018 op kasbasis
(US\$ en SRD miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	juni 2018**
O.b.v de internationale definitie						
Binnenlandse schuld	2,582.8	1,882.8	3,581.5			
Buitenlandse schuld	<u>2,476.3</u>	<u>2,715.5</u>	<u>3,541.5</u>			
Totaal in Mln. SRD	5,059.1	4,598.3	7,123.0			
Totaal in Mln. USD	1,510.2	1,372.6	1,763.1			
Conform de Wet op de Staatsschuld						
Binnenlandse schuld	2,749.1	2,105.2	3,817.2	3,779.0	5,327.1	5,663.5
Buitenlandse schuld	<u>3,299.4</u>	<u>3,647.5</u>	<u>4,070.3</u>	<u>5,758.6</u>	<u>12,598.8</u>	<u>12,382.4</u>
Totaal in Mln. SRD	6,048.5	5,752.7	7,887.5	9,537.6	17,925.9	18,045.9
Totaal in Mln. USD	1,805.5	1,717.2	2,354.5	2,360.8	2,394.9	2,410.9
SRD/US\$	3.35	3.35	3.35	4.04	7.485	7.485

Bron: Bureau voor de Staatsschuld

* Voorlopige cijfers. De schuld is vanaf 2016 opgemaakt op basis van artikel 3 lid 3 uit de Wet op de Staatsschuld waarbij de schuld omgezet is tegen de wisselkoersen van de laatste bankdag van het kalenderjaar waarop het BBP betrekking heeft. De presentatie van de schuld is vanaf 2016 alleen op basis van de Wet op de Staatsschuld zoals gewijzigd in 2016

Credit Rating

In februari 2017 heeft Fitch de kredietwaardigheid van Suriname verlaagd van B+ naar B- en heeft ook de obligatie uitgegeven in 2016 voor US\$ 550 miljoen., B- gewaardeerd. De outlook voor zowel de lokale als de vreemde valuta is toen op hetzelfde niveau, negatief, gehouden.

In het eerste halfjaar van 2018 en wel in de maand februari heeft zowel Fitch als Moody's update credit ratings toegekend aan ons land. Fitch heeft de outlook van de valuta's verbeterd naar stabiel maar heeft de kredietwaardigheid op hetzelfde niveau gehouden. Moody's daarentegen heeft zowel de kredietwaardigheid als de outlook verlaagd. De kredietwaardigheid is gegaan van B1 naar B2 en de outlook van stabiel naar negatief.

De wettelijke obligoplafonds

De Wet op de Staatsschuld is op 3 februari 2017 geamendeerd waarbij de minister van financiën toegestaan is de wettelijke obligoplafond te overschrijden in een periode van specifieke economische omstandigheden, zoals negatieve groei van het nominale BBP en/of stijging van de wisselkoers. De schuld/BBP ratio's worden vanaf 2017 conform artikel 8 van de Wet op de Staatsschuld gepubliceerd. De eerste publicatie was per juni 2017. In tabel II.1.9 zijn de berekende schuld/BBP ratio's gepresenteerd.

Tabel II.2.9: Schuld-BBP ratio's o.b.v. de schulddefinitie in de Wet op de Staatsschuld

Ratios	Gewijzigd Leningen- plafond per Jan. 2011	2013	2014	2015	2016	2017 Q4	2018 Q2
Buitenlandse Schuld/BBP mp	35	19.4	21.1	29.5	28.2	61.7	60.7
Binnenlandse Schuld/BBP mp	25	16.2	12.2	22.9	22.7	26.1	27.7
Totale Schuld/BBP mp	60	35.6	33.3	52.4	50.9	87.8	88.4
BBP en wisselkoersen							
BBP lopende mp in mln. SRD		16,980.7	17,294.4	16,669.3	16,669.3	20,420.2	
WK SRD/US\$ eind periode		3.35	3.35	3.35	4.04	7.485	7.485

Bron: Bureau voor de Staatsschuld, ABS, CBvS.

De ratio's voor 2013-2015 zijn gebaseerd op gecorrigeerde BBP cijfers. Vanaf 2016 wordt het laatstelijk uitgegeven BBP gehanteerd en naderhand niet meer gecorrigeerd.

De **buitenlandse schuld-BBP ratio o.b.v. de Wet op de Staatsschuld** vertoont over de gehele periode een stijgend verloop m.u.v. 2016. Vanaf juni 2017 is de ratio significant toegenomen. Per juni 2018 bedroeg de buitenlandse schuld/BBP ratio 60,7%
De **binnenlandse schuld-BBP ratio stijgt** aanzienlijk vanaf 2015. Deze ratio bedroeg per juni 2018 27,7%.

Aflossingen en interest betalingen op de staatsschuld

In tabel II.2.10 wordt een overzicht gegeven van de totale binnen- en buitenlandse schuldenlast

Tabel II.2.10: Betaalde schuldenlast 2013 – juni 2018

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	juni 2018*
Binnenlandse schuldenlast						
Binnenlandse interest betalingen in mln. SRD	177.8	99.9	190.1	155.5	232.9	133.2
Binnenlandse aflossingsbetalingen in mln. SRD	167.6	114.6	969.7	894.6	319.2	111.2
Binnenlandse schuldenlast in mln. SRD	345.4	214.5	1,159.8	1,050.1	552.1	244.4
Buitenlandse schuldenlast						
Binnenlandse interest betalingen in mln. US\$**	155.5	17.1	18.7	47.1	81.1	44.9
Binnenlandse aflossingsbetalingen in mln. US\$	18.0	33.8	34.9	179.3	53.7	95.1
Binnenlandse schuldenlast in mln. US\$	173.5	50.9	53.6	226.4	134.8	140.0
Totale schuldenlast						
Totale schuldenlast in mln. US\$	136.6	114.9	340.7	366.7	208.2	172.5
Totale schuldenlast in mln. SRD	457.6	385.0	1,376.3	2,744.7	1,565.8	1,298.6

Bron: Bureau voor de Staatsschuld, CBvS * voorlopige cijfers.

** Interest betalingen en andere fees

De omrekening van de schuldenlast in SRD en omgekeerd geschiedt volgens de wisselkoers van de CBvS per eind van het jaar.

Vanaf 2015 is de invloed van de fluctuerende wisselkoers te merken in de totale schuldenlast. In 2016 was de schuldenlast het hoogst vanwege de vele aflossingen op schatkistpapier en de afwikkeling van korte termijn schuld bij de CBvS. Bij de buitenlandse schuld heeft de verkrijging van de obligatielening van US\$ 86 miljoen. de schuldenlast doen toenemen.

In 2017 heeft voornamelijk de stijging van de wisselkoers een zware druk gelegd op de schuldenlast. Per juni 2018 is de zowel de binnen- als de buitenlandse schuld aan de hoge kant vanwege respectievelijk rentebetaling op schatkistpapier en de vroegtijdige afwikkeling van de obligatie van US\$ 46,5 miljoen. Verder heeft ook de hoge wisselkoers de binnenlandse schuldenlast verhoogd.

II.3 De monetaire ontwikkeling in 2017 – juni 2018

II.3.1 Algemeen

In 2017 alsook in het eerste halfjaar van 2018 heeft zich een zekere stabiliteit gemanifesteerd. De SRD-USD wisselkoers vertoonde over het algemeen een vrij stabiel verloop, terwijl de internationale reserves gestaag toenamen. De inflatie daalde sterk. Voorts zijn er tekenen dat de economische bedrijvigheid is toegenomen. Fundamenteel in dit stabilisatieproces was het monetair beleid dat gericht is op het beheersen van de groei van de geldhoeveelheid.

De CBvS noteerde begin januari 2017 een verkoopkoers van SRD 7,49 per US-dollar, welke per eind juni 2018 SRD 7,53 bedroeg. Voor de door de CBvS getroffen maatregelen en acties die hebben geresulteerd in de wisselkoersstabiliteit, wordt verwezen naar de Financiële Nota 2018 (o.a. pagina 47). De stabiele wisselkoers heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het sterk afnemen van de binnenlandse inflatie. De door het Algemeen Bureau voor de Statistiek (ABS) genoteerde jaareinde inflatie daalde van 52,4% in 2016 naar 9,2% in 2017. De jaargemiddelde inflatie liep terug van 55,5% naar 22,0% in de overeenkomstige periode (zie grafiek 1).

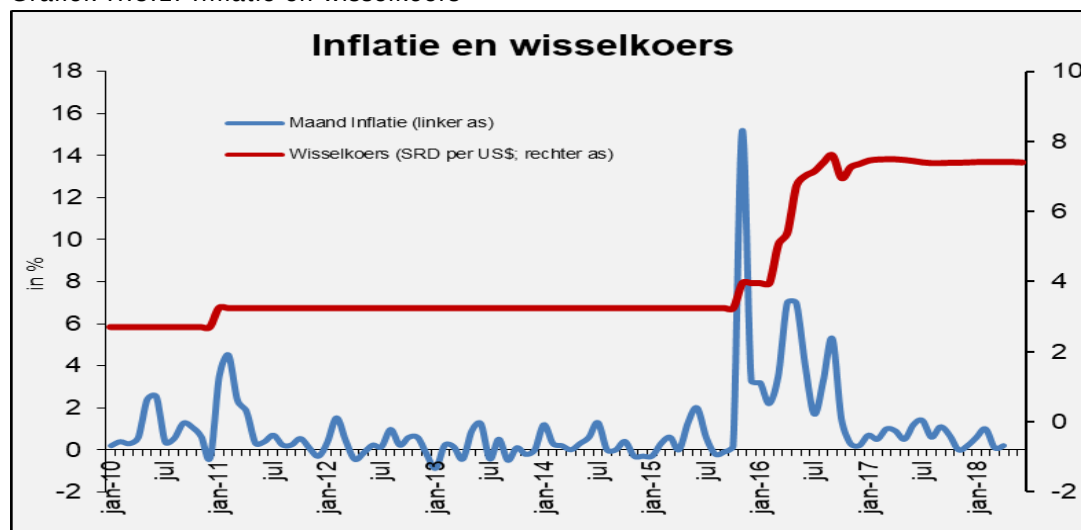
In april 2018 werd een 12-maands inflatie van 7,6% en een gemiddelde inflatie van 12,5% genoteerd. Het ABS heeft geen inflatiecijfers voor mei en juni 2018 gepubliceerd wat verband houdt met de staking van het personeel in die periode. Voor juli 2018 is door het ABS een 12-maandsgemiddelde inflatie van 6% genoteerd. De verwachting is dat de inflatie gedurende de rest van het jaar een verder dalend verloop zal hebben. Volgens projecties van de CBvS kan de 12-maandse inflatie in 2018 circa 5% bedragen; het een en ander uiteraard als er geen binnen- of buitenlandse impulsen dan die beschouwd zijn in de calculaties, het prijspeil zullen beïnvloeden.

Terwijl de wisselkoers van de US-dollar een rustig verloop had, was die van de euro over het algemeen onderhevig aan fluctuaties die werden gedreven door de internationale wisselkoersverhouding van deze munt t.o.v. de US-dollar. Vanaf mei 2018 is naar aanleiding van de, zonder duidelijke opgaaf van redenen, inbeslagname van een geldzending ad € 19,5 miljoen door de justitiële autoriteiten in Nederland een markante ontwikkeling te constateren in het eurosegment van de contante valutamarkt. De gebruikelijke contante geldverschepingen, welke de CBvS ten behoeve van enkele lokale commerciële banken verzorgde, zijn sindsdien niet meer voortgezet. De bankinstellingen verkregen de chartale euromiddelen voor een belangrijk deel van de wisselkantoren, maar zijn sinds de inbeslagname door de Nederlandse justitiële autoriteiten overgegaan tot het saneren van euroaankopen bij de wisselkantoren. Zowel vraag als afzet namen daardoor af. Op de contante valutamarkt werd het publiek in het algemeen, en wisselkantoren in het bijzonder, verder geconfronteerd met aangepaste handlingskosten bij eurotransacties met de banken die mede voortvloeien uit hun verscherpte AML/CFT (Anti Money Laundering/Combating the Financing of Terrorism) compliance maatregelen. Deze combinatie van omstandigheden heeft ertoe geleid dat de koersnoteringen voor deze munt

significant zijn gedaald. In augustus 2018 lag de verkoopkoers van de wisselkantoren ruim onder SRD 8,00 per euro en was praktisch gelijk aan die van de US-dollar.

Van groot belang voor land en volk is dat de moeizaam bereikte monetaire stabiliteit behouden wordt. In dit kader is voortgang van de reeds ingezette fiscale consolidatie door de Staat een conditio sine qua non.

Grafiek II.3.1. Inflatie en wisselkoers

Bron: Algemeen Bureau voor de Statistiek en Centrale Bank van Suriname

II.3.2 Operationeel monetair beleid

De kasreserveverregeling bleef het voornamelijk instrument van het monetaire beleid. De kasreservepercentages voor de toevertrouwde middelen in zowel SRD als vreemde valuta bleven in de verslagperiode ongewijzigd op respectievelijk 35% en 50%. Het effectieve SRD-kasreservepercentage, dit is het nominaal percentage gecorrigeerd voor onder andere de kasreservemiddelen besteed aan de 7%-kredietfaciliteit voor middenstandswoningbouw, bedroeg per eind 2017 en juni 2018 respectievelijk 22,8% en 25,2%.

Tegen de achtergrond van de wisselkoersstabiliteit en afgenomen druk op de valutamarkt, dalende inflatie en herstellende economische groei, zag de CBvS vooralsnog geen aanleiding om het monetair beleid aan te scherpen. Strakke monitoring van de monetaire ontwikkelingen en de valutamarkt wordt gecontinueerd en de CBvS zal niet schromen het monetair beleid te verkrappen zodra de ontwikkelingen dat vereisen.

De CBvS heeft per 15 april 2017 de richtlijn aangaande de vreemde valuta kredietverlening door de algemene banken aangescherpt. Deze aanscherping houdt in dat het verstrekken van vreemde valuta kredieten door de algemene banken wordt beperkt tot vreemde valuta verdieners en heeft als primair doel om het kredietrisico van banken te beperken.

Naast het beleid naar de algemene banken toe, was het beleid gericht op een strikte naleving van het in april 2016 getekende memorandum van overeenstemming met de Minister van Financiën. Derhalve heeft vanaf die datum geen monetaire financiering van de overheid door de Bank plaatsgevonden; met andere woorden er is geen krediet of voorschot aan de Staat verstrekt door de CBvS.

II.3.3 Ontwikkeling van de geldaggregaten

In 2017 namen de geldaggregaten verder toe. De binnenlandse liquiditeitenmassa in ruime zin (M2) groeide met 8,7% (tegenover 52,2% in 2016), waarbinnen de basisgeldhoeveelheid (M0) met 21% steeg (2016: 18,6%) (zie tabel II.3.1).

In de eerste helft van 2018 steeg M2 verder, namelijk met 3,2% (eerste helft 2017: 2,8%). M0 nam met 11,6% minder hard toe dan in de vergelijkbare periode van 2017 toen de groei 18,3% noteerde. De geldmultiplier (M2/M0) bleef stabiel rond 1,9.

Tabel II.3.1 Ontwikkeling van de geldaggregaten

Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2018 jun
In miljoenen Surinaamse dollar					
Basisgeldhoeveelheid (in enge zin) ¹⁾	2,110.8	2,468.7	2,928.7	3,544.9	3,956.7
Chartaal geld	921.3	972.6	1,204.5	1,304.6	1,234.3
Giraal geld	3,729.1	3,953.8	5,635.6	6,449.9	6,751.8
Primaire liquiditeiten (M1) ²⁾	4,650.4	4,926.4	6,840.1	7,754.5	7,986.1
Overige deposito's ³⁾	4,852.1	5,694.0	9,314.6	9,804.3	10,137.3
Effecten, andere dan aandelen ⁴⁾	17.7	18.9	38.4	42.7	42.4
Liquiditeitenmassa in ruime zin (M2) ⁵⁾	9,520.2	10,639.3	16,193.0	17,601.5	18,165.8
Procentuele mutatie					
Basisgeldhoeveelheid	-10.0	17.0	18.6	21.0	11.6
Chartaal geld	4.2	5.6	23.8	8.3	-5.4
Giraal geld	4.1	6.0	42.5	14.4	4.7
M1	4.1	5.9	38.8	13.4	3.0
Overige deposito's	7.4	17.4	63.6	5.3	3.4
Effecten, andere dan aandelen	-58.1	6.9	102.7	11.3	-0.7
M2	5.5	11.8	52.2	8.7	3.2

Bron: Centrale Bank van Suriname

1)Omvat bankbiljetten in omloop en direct-opeisbare verplichtingen aan overige depositonemende instellingen.

2)Omvat chartaal geld (SRD) en giraal geld in SRD en vreemde valuta.

3)Omvat spaar- en termijndeposito's in SRD en vreemde valuta.

4)Betreft de goudcertificaten.

5)Omvat primaire liquiditeiten, overige deposito's in SRD en vreemde valuta alsook effecten, andere dan aandelen.

Oorzaken van de geldgroei

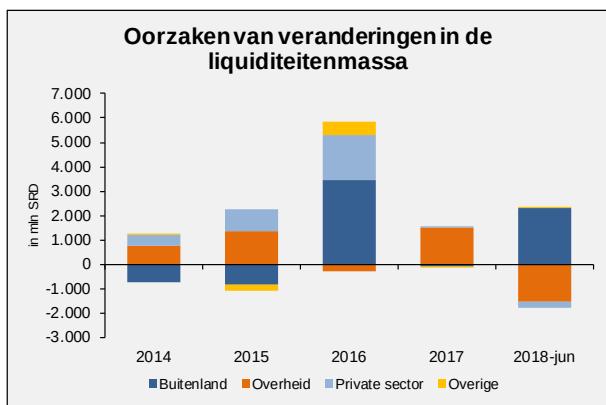
De stijging van M2 beliep SRD 1.408 miljoen in 2017, waarbij binnenlandse bronnen voor SRD 1.555 miljoen aan liquiditeiten creëerden maar daarentegen buitenlandse bronnen en “overige” factoren voor SRD 146 miljoen afroonden. De netto financiering van de overheid bedroeg SRD 1.493 miljoen, overwegend tot stand gekomen via de algemene banken. De netto kredietverlening aan de private sector droeg bij tot liquiditeitscreatie van SRD 62 miljoen.

In de eerste helft van 2018 nam M2 toe met SRD 564 miljoen, namelijk liquiditeitscreatie uit buitenlandse bron van SRD 2.288 miljoen en liquiditeitsabsorptie uit binnenlandse bron van SRD 1.724 miljoen. De storting van Staatsolie vreemde valuta betalingen aan de Overheid zorgde grotendeels voor deze tegenhangende mutaties. Het bedrijf pleegde de stortingen uit de obligatiemiddelen die zij op de internationale kapitaalmarkt leende. In mei loste Staatsolie de bij de overheid in 2016 afgenomen lening (Bond van 2016, waaruit de Staat US\$ 261,5 miljoen doorleende) vervroegd af en kocht tevens de staatsdeelneming in de Merian goudmijn (4,8% deelneming ter waarde van US\$ 76 miljoen).

Als gevolg zijn in de verslagperiode de tegoeden van de overheid bij de Bank aanzienlijk toegenomen, hetgeen zich op de balans van de CBvS weerspiegelt als afgenomen netto kredietverlening aan de overheid.

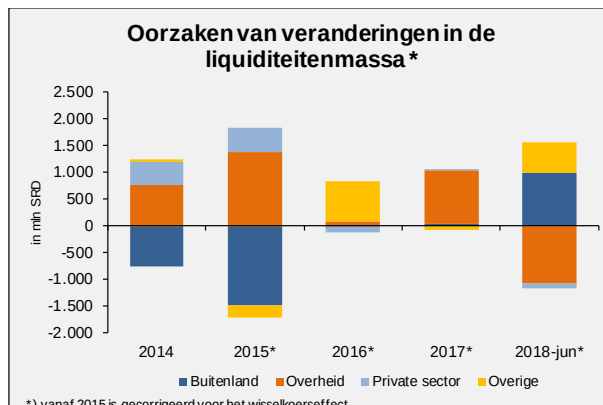
De private sector droeg met SRD 263 miljoen bij tot vermindering van de liquiditeitenmassa, voornamelijk door de nog verdere krimp in de vreemde valuta kredietvraag.

Grafiek II.3.2

Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.3

Bron: Centrale Bank van Suriname

II.3.4. Kredietverlening en toevertrouwde middelen

De bancaire kredietverlening aan de particuliere sector vertoonde een licht herstel; de kredietgroei in 2017 bedroeg 0,6% t.o.v. een krimp van -2,4% in 2016. De SRD-kredietgroei bedroeg 0,7% (2016: -0,8%). De groei was vooral te merken bij de

consumptieve kredietverlening aan huishoudens in de vorm van persoonlijke leningen en afbetalingsfinanciering. Ook het groeitempoo van de US-dollar kredietverlening steeg, en wel van -7,0% in 2016 naar 1,5% in 2017, en is veroorzaakt door een omzetting van een euro-krediet. Zonder deze omzetting zou in 2017 nog steeds sprake zijn van een krimp van -3,6%. In de eurosfeer is de kredietgroei afgenomen van 3,7% naar -14,6% in de overeenkomstige periode. Naast de zojuist genoemde omzetting, heeft ook de verminderde kredietvraag vanuit de sector dienstverlening bijgedragen aan het verloop.

In de eerste helft van 2018 bedroeg de krimp in de bancaire kredietverlening aan de private sector -1,4% tegenover -1,7% in de eerste helft van 2017. Deze lichte toename is gedreven door de SRD-kredietverlening. De SRD-kredietverlening groeide met 1,8% (eerste halfjaar 2017: -2,1%). Ook in deze periode is de toename gedreven door consumptieve kredietverlening aan huishoudens.

Anderzijds zette de krimp in de vreemde valuta kredietverlening zich voort. De kredietverlening in US-dollar verminderde van -1,8% in de eerste helft van 2017 naar -4,4% in de eerste helft van 2018, en was vooral merkbaar in de sector handel. Ook de kredietverlening in euro verminderde verder van -6,6% naar -15,1%. Deze afname was met name merkbaar in de sector mijnbouw, onder andere in de oliesector. De ontwikkeling in de vreemde valuta kredietverlening is mede beïnvloed door de ter zake verscherpte richtlijn van de Bank waarbij vreemde valuta kredieten verstrekt mogen worden aan slechts vreemde valuta verdienen.

De SRD-kredietgroei heeft de aanwas van de SRD-deposito's ruimschoots overtroffen (zie tabel II.3.2). De krediet-deposito ratio steeg bijgevolg van 100% in 2016 naar 105% in 2017. Daarentegen blijkt dat in de eerste helft van 2018 juist de SRD-deposito's meer toenamen dan de SRD-kredieten. Bijgevolg daalde de krediet-deposito ratio tot 99% in juni 2018.

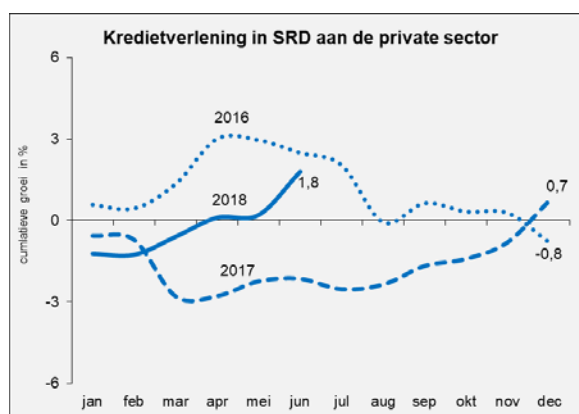
Tabel II.3.2 Ontwikkeling Reserve Base en Kasreserve van de Algemene banken

Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2018 jun
In miljoenen					
Reserve base in SRD	3,907.5	3,988.2	4,350.4	4,919.5	5,207.9
Verplichte kasreserve in SRD	1,172.3	1,395.9	1,522.6	1,721.8	1,822.8
<i>waarvan: hypotheeklening uit kasreserve</i>	333.5	364.1	389.9	405.2	413.6
Actuele saldo kasreserve	743.2	936.2	1,037.2	1,121.1	1,313.6
Kredietverlening in SRD	4,258.7	4,384.4	4,437.2	5,214.7	5,305.1
Reserve base in USD	924.4	962.6	1,044.0	1,081.2	1,130.4
Verplichte kasreserve in USD	424.1	433.6	476.3	494.9	519.5
Kredietverlening in USD	465.6	457.2	473.4	509.9	505.3
Reserve base in EUR	368.2	361.3	329.3	314.0	316.6
Verplichte kasreserve in EUR	121.2	110.3	94.3	86.6	88.3
Kredietverlening in EUR	151.6	159.3	168.3	155.4	135.3

Bron: Centrale Bank van Suriname

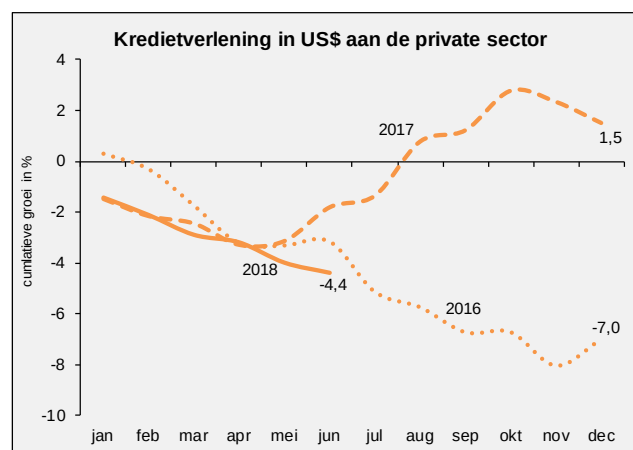
De kredietverlening van de banken aan de overheid steeg sterk. De netto vorderingen van de algemene banken op de overheid in de SRD-sfeer stegen van SRD 451 miljoen per eind 2016 naar SRD 1.121 miljoen per eind 2017, welke toename voor circa 80% de aankoop van schatkistpapier weergeeft. In de vreemde valutasfeer heeft de overheid in 2017 nieuw schatkistpapier geplaatst bij de banken ad US\$ 19 miljoen en € 3 miljoen, en vaste leningen opgenomen ad US\$ 10 miljoen en € 10 miljoen. In de eerste helft van 2018 namen de netto vorderingen van de algemene banken op de overheid in de SRD-sfeer af tot SRD 1.036 miljoen, voornamelijk door toename van de tegoeden van de overheid. In de vreemde valutasfeer is door de overheid additioneel schatkistpapier geplaatst bij de banken ad US\$ 10 miljoen en € 3 miljoen.

Grafiek II.3.4

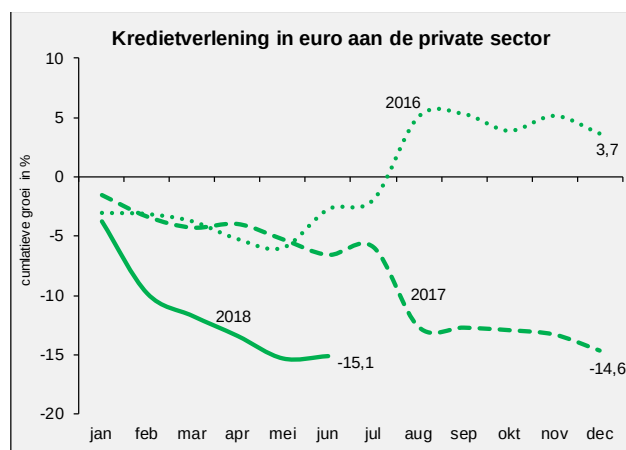
Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.5

Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.6

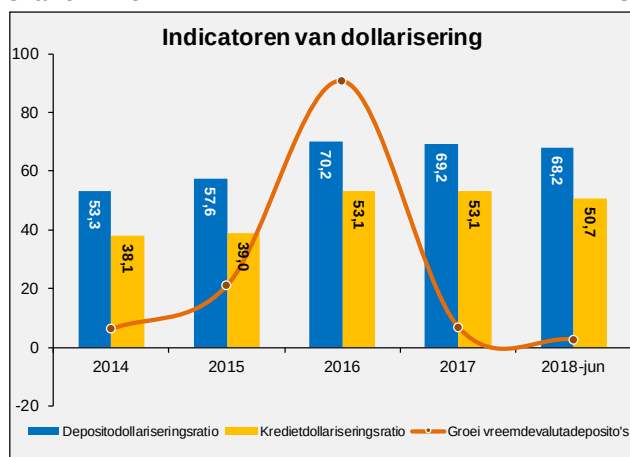
Bron: Centrale Bank van Suriname

Dollarisering

In de verslagperiode daalden zowel de depositodollariseringsratio als de kredietdollariseringsratio. De depositodollariseringsratio daalde van 70,2% in 2016 naar 69,2% in 2017 en vervolgens naar 68,2% per eind juni 2018. Hierbij overtrof de groei van de SRD-deposito's die van de vreemde valuta deposito's. In 2017 zijn de in vreemde valuta

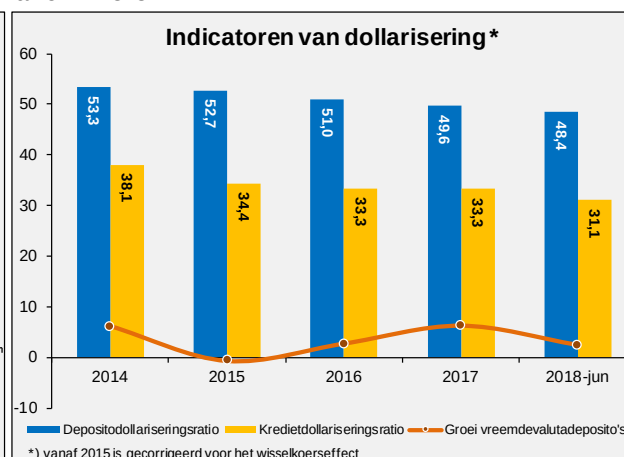
aangehouden deposito's van ingezetenen bij de banken, gecorrigeerd voor het wisselkoerseffect, toegenomen met 6,2% (2016: 2,7%). Uitgedrukt in SRD-tegenwaarden bedroegen deze deposito's SRD 11.184 miljoen in 2017 en SRD 11.475 miljoen per eind juni 2018. De kredietdollariseringsratio bleef in 2017 ongewijzigd t.o.v. 2016 op 53,1% maar daalde naar 50,7% per juni 2018. De afname houdt verband met de toegenomen kredietverlening in SRD en de afgenomen kredietverlening in vreemde valuta.

Grafiek II.3.7

Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.8

Bron: Centrale Bank van Suriname

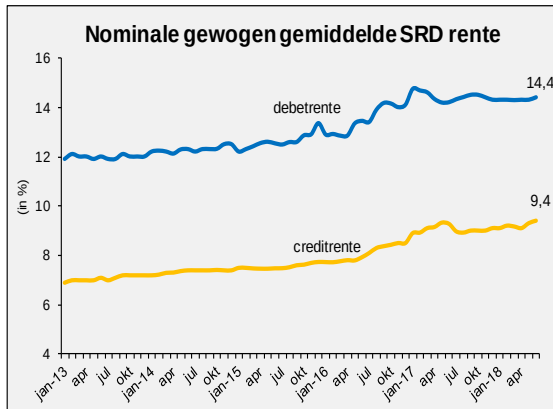
II.3.5. Interesttarieven

De onderstaande grafieken geven een overzicht van de gewogen gemiddelde rentetarieven. In 2017 namen de SRDnominale debetrente en creditrente toe met respectievelijk 20 en 60 basispunten. In de eerste helft van 2018 zijn deze rentes toegenomen met respectievelijk 10 en 30 basispunten.

Wat de creditrente betreft, is geconstateerd dat een aantal banken vooral de rentevoeten op termijndeposito's verhoogden gedurende de eerste helft van 2017. Toen bleek dat de daling in de inflatie zich voortzette, zijn banken in de tweede helft van 2017 aangevangen met het geleidelijk terugbrengen van de rentevoeten op deposito's. Door de gedaalde inflatie is de reële creditrente, die sinds het 4e kwartaal van 2015 negatief was, tegen eind 2017 wederom positief geworden. Ook de rente op kredieten is licht positief geworden.

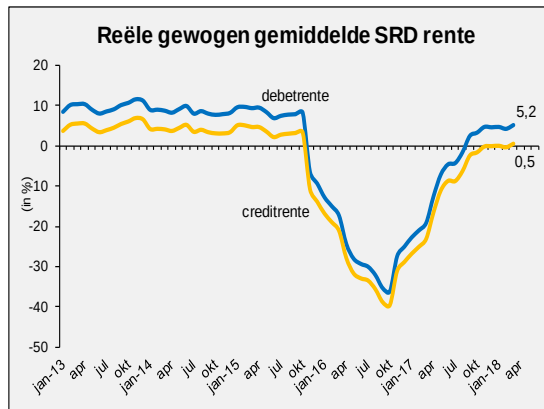
In de vreemde valutasfeer is een trend van verlaging van de rentevoeten te constateren. In de eerste helft van 2018 heeft een aantal banken de rentevoeten op spaardeposito's in US-dollar en euro verlaagd. Deze verlaging is bedoeld om de fundingskosten te drukken gelet op de verminderde kredietverlening wat zeker ook verband houdt met het ontmoedigingsbeleid ter zake van de Bank.

Grafiek II.3.9

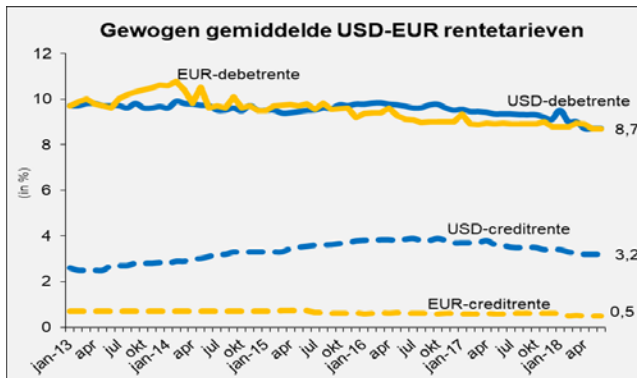
Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.10

Bron: Centrale Bank van Suriname

Grafiek II.3.11

Bron: Centrale Bank van Suriname

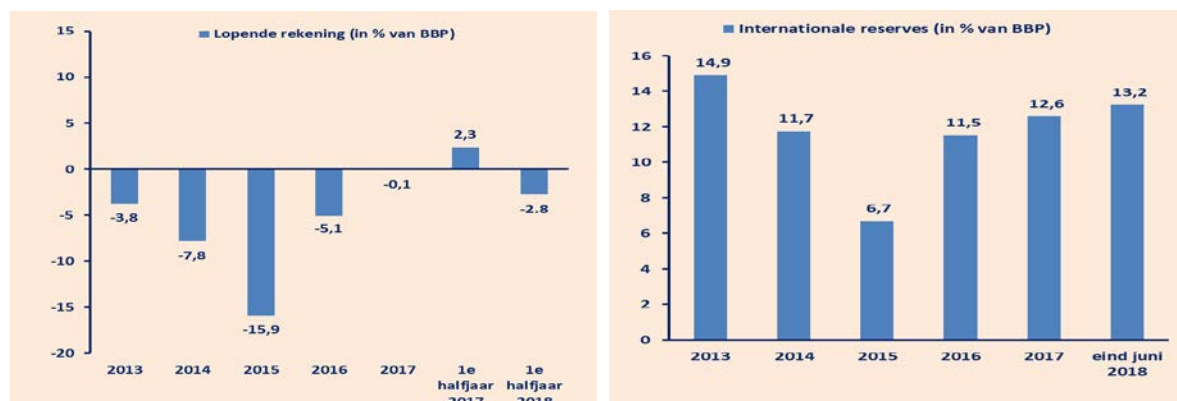
II.4 De betalingsbalans in 2017 – juni 2018

II.4.1 Algemeen

In 2017 verbeterde de betalingsbalans aanzienlijk. Het tekort op de lopende rekening bedroeg slechts 0,1% van het BBP, het beste resultaat sinds 2012. Dit resultaat was het gevolg van hogere goudexporten, onder meer door de operationalisering van de nieuwe Newmont mijn.

In het eerste halfjaar van 2018 bedroeg het tekort op de lopende rekening 2,8% van het BBP; daarentegen was in het eerste halfjaar van 2017 een overschot van 2,3% van het BBP gerealiseerd. Deze omslag moet worden toegeschreven aan vooral de hogere importen van kapitaalgoederen door buitenlandse bedrijven die olie-exploratie activiteiten uitvoeren in het offshore gebied van Suriname. Ondanks de tekorten op de lopende rekening zijn de internationale reserves in de analyseperiode gegroeid tot het niveau van US\$ 533,4 miljoen per eind juni 2018 vanwege het feit dat de hierboven genoemde buitenlandse bedrijven hun importen zelf hebben gefinancierd waardoor geen beroep op de reserves van het land gedaan werd terwijl aantrekking van middelen uit het buitenland door de Staat een aanmerkelijke boost aan de reserves gaf. Het verloop van de lopende rekening en van de internationale reserves is in percentages van het BBP in grafiek II.5.1 weergegeven.

Grafiek II.4.1 Externe sector variabelen in percentage van het BBP

Bron: Centrale Bank van Suriname, Algemeen Bureau voor de Statistiek en Stichting Planbureau Suriname

II.4.2 Lopende rekening

De betalingsbalans registreerde in 2017 een licht tekort van US\$ 1,8 miljoen op de lopende rekening; een verbetering van bijkans 100% t.o.v. 2016. Vervolgens sloeg het overschot van US\$ 78,3 miljoen op de lopende rekening van het eerste halfjaar van 2017 om in een tekort van US\$ 111,5 miljoen in het eerste halfjaar van 2018. In procenten van het BBP beliep het tekort 0,1% in 2017 en 2,8% in het eerste halfjaar van 2018.

De goederenrekening

Op de goederenrekening nam het overschot in 2017 toe met US\$ 485,2 miljoen ofwel 260% tot US\$ 672 miljoen voornamelijk door hogere exporten van goud. De exporten stegen in 2017 met US\$ 595,8 miljoen oftewel 41,4% ten opzichte van 2016. Hierbij nam de exportwaarde van goud toe met US\$ 572,1 miljoen of 55,2%, welke toename vooral totstand kwam door een hoger exportvolume en slechts in geringe mate door hogere gemiddelde wereldmarktprijzen. De exportwaarde van olie steeg met US\$ 28,4 miljoen of 18,9%, welke toename overwegend een nominaal karakter had. De gemiddelde olieprijs op de internationale markt steeg namelijk met 37%, terwijl het exportvolume met 14% daalde. De exportwaarde van US\$ 7,1 miljoen voor aluinaarde in 2016, viel in 2017 volledig weg als gevolg van stopzetting van de activiteiten van Suralco.

Bij de niet-mijnbouwproducten vertoonde vooral de export van hout- en houtproducten, voedingswaren, dieren en dierlijke producten een toename. Deze toename heeft de verminderde exporten van rijsten van overige niet-mijnbouwproducten, volledig gecompenseerd. De importen stegen eveneens in 2017 en wel met US\$ 110,6 miljoen oftewel 8,8%. Hogere importen van kapitaalgoederen, w.o. machines, transportmiddelen en chemicaliën ten behoeve van voornamelijk de mijnbouwsector, hebben hieraan ten grondslag gelegen. Opvallend is dat de importwaarde van olie met 6% daalde doordat er minder is geïmporteerd.

In het eerste halfjaar van 2018 nam het overschot op de goederenrekening af met US\$ 173,3 miljoen tot US\$ 167,5 miljoen ten opzichte van dezelfde periode in 2017 door sterkere stijging van de importen. De importen stegen met US\$ 285,1 miljoen oftewel 47,1%, wat hoofdzakelijk gelegen heeft aan de import van kapitaalgoederen, w.o. machines en transportmiddelen, door bedrijven die olie-exploratie activiteiten uitvoeren in het Surinaams offshore gebied alsook die opereren in de overige mijnbouwsectoren. Daarnaast is de import van olie en propaangas toegenomen met respectievelijk US\$ 26,8 miljoen en US\$ 14,9 miljoen. De exporten stegen verder en wel met US\$ 111,8 miljoen oftewel 11,8%. De toename is wederom in de goud- en oliesector te constateren, en in mindere mate bij hout- en houtproducten.

Dienstenverkeer

In tegenstelling tot de goederenrekening, nam het tekort op de dienstenrekening in 2017 toe met US\$ 34,1 miljoen (12,1%) tot US\$ 316,7 miljoen ten opzichte van het voorgaande jaar. De verslechtering is primair veroorzaakt door verminderde ontvangsten uit hoofde van reisverkeer en verzekeringsdiensten. In het eerste halfjaar van 2018 steeg het tekort op de dienstenrekening met US\$ 40,2 miljoen (32,3%) tot US\$ 164,5 miljoen ten opzichte van het eerste halfjaar van 2017. Hierbij stegen de uitgaven, met name voor mijnbouw-gerelateerde constructie en overige handels en technische diensten, meer dan de ontvangsten.

Primaire inkomens

Het tekort op de primaire inkomensrekening steeg met US\$ 281,1 miljoen (160%) tot US\$ 456,7 miljoen in 2017 (zie tabel II.4.2). De uitgaven namen met US\$ 288 miljoen tot

US\$ 484,2 miljoen toe als gevolg van dividendovermakingen door buitenlandse mijnbouwbedrijven. Rentebetalingen op door de overheid in het buitenland opgenomen leningen, onder meer de uitgegeven obligaties op de internationale kapitaalmarkt, spelen hierbij in mindere mate een rol. De ontvangsten ad US\$ 27,5 miljoen in 2017 betroffen rente-inkomsten uit vorderingen en beleggingen van met name de algemene banken. In het eerste halfjaar van 2018 nam het tekort op de primaire inkomensrekening juist af met US\$ 13,3 miljoen (7,2%) ten opzichte van dezelfde periode in 2017. De totale uitgaven van US\$ 188 miljoen waren 5,5% lager als gevolg van verminderde winstovermakingen van de buitenlandse mijnbouwbedrijven (zie tabel II.4.2). De totale ontvangsten bedroegen US\$ 17 miljoen; aldus een stijging van 17% ten opzichte van dezelfde periode in 2017.

Inkomensoverdrachten

Op de inkomensoverdrachtenrekening daalde het overschot met 2,1% tot US\$ 99,7 miljoen in 2017. De ontvangsten namen met US\$ 6,1 miljoen af tot US\$ 155,4 miljoen (zie tabel II.4.2) voornamelijk als gevolg van afgenomen remittances vanuit Frans-Guyana (zie tabel II.4.2). De toegenomen remittances vanuit Nederland waren onvoldoende om deze daling volledig te compenseren. De overmakingen naar het buitenland namen eveneens af en wel met US\$ 4 miljoen tot US\$ 55,7 miljoen door verminderde remittances naar vooral China.

In het eerste halfjaar van 2018 steeg het overschot op de inkomensoverdrachtenrekening met US\$ 10,4 miljoen oftewel 22,4% ten opzichte van het eerste halfjaar van 2017. Hierbij werd US\$ 85,7 miljoen ontvangen, wat 17% meer was dan in dezelfde periode van het voorgaande jaar en verband houdt met voornamelijk toegenomen remittances vanuit Nederland. De uitgaven bedroegen US\$ 29,1 wat 7,6% meer was dan in de overeenkomstige periode van 2017.

Vermogensoverdrachten rekening

In 2017 registreerde de vermogensoverdrachtenrekening geen mutaties. In het eerste halfjaar van 2018 registreerde de vermogensoverdrachten rekening een uitstroom van US\$ 0,7 miljoen.

II.4.3 Financiële rekening

De financiële rekening registreerde een netto instroom van US\$ 177,7 miljoen in 2017, hetgeen US\$ 314 miljoen oftewel 64% minder was dan in 2016. De instroom bedroeg US\$ 207,8 miljoen als resultaat van directe investeringen ad US\$ 163,3 miljoen en verrichtingen binnen het overig financieel verkeer ad US\$ 44,5 miljoen. De uitstroom via portfolio beleggingen bedroeg US\$ 30,2 miljoen.

In het eerste halfjaar van 2018 bedroeg de netto instroom US\$ 239,4 miljoen. De instroom bedroeg US\$ 249,4 miljoen waarvan US\$ 133,1 miljoen via het overig financieel verkeer en US\$ 116,4 via directe investeringen. De uitstroom via portfolio beleggingen bedroeg US\$ 10,1 miljoen.

Directe investeringen

De directe investeringen namen in 2017 af met US\$ 145,9 miljoen (47,2%) tot US\$ 163,3 miljoen. De verminderde investeringen zijn het gevolg van de afronding van de constructie activiteiten van de nieuwe goudmijn van Newmont Suriname. In 2017 hebben de bedrijven US\$ 308,6 miljoen geherinvesteerd, terwijl de overige directe investeringen US\$ 59,4 miljoen bedroegen. Daarentegen namen de investeringen uit hoofde van participatie in het aandelenkapitaal af met US\$ 204,7 miljoen wat een weerspiegeling is van een gedeeltelijke terugbetaling van het investeringskapitaal door de dochterondernemingen aan hun moedermaatschappijen, zoals bij Newmont het geval. De directe investeringen over het eerste halfjaar van 2018 stegen met US\$ 63,3 miljoen (119,2%) tot US\$ 116,4 miljoen ten opzichte van het eerste halfjaar van 2017 en omvatten investeringen in de constructiesector (bruggen en wegen) naast de investeringen in de mijnbouwsector.

Portfolio beleggingen

In 2017 stroomde via portfolio beleggingen US\$ 30,2 miljoen naar het buitenland voornamelijk als gevolg van nieuwe beleggingen in obligaties door de algemene banken, terwijl in 2016 juist sprake was van een instroom van US\$ 507,9 miljoen gedreven door de uitgifte van de internationale obligatie door de Staat Suriname. In het eerste halfjaar van 2018 belegden de algemene banken nog eens US\$ 10,1 miljoen in obligaties, dit is US\$ 16,3 miljoen minder dan de beleggingen in het eerste halfjaar van 2017.

Overig financieel verkeer

Het overig financieel verkeer vertoonde in 2017 een netto instroom van circa US\$ 44,6 miljoen, terwijl in 2016 juist sprake was van een uitstroom van US\$ 325,4 miljoen. De overheid zorgde voor een netto instroom van US\$ 133,6 miljoen. Hierbij werd een bedrag van US\$ 186,5 miljoen aan zowel concessionele als commerciële leningen opgenomen terwijl er werd afgelost voor US\$ 52,9 miljoen.

Daarentegen zorgden bedrijven juist voor een uitstroom van US\$ 133 miljoen. Hierbij namen hun vorderingen op het buitenland toe met US\$ 47,5 miljoen. Anderzijds verminderden hun verplichtingen met US\$ 85,5 miljoen, door netto aflossingen van leningen ad US\$ 69 miljoen en van handelskredieten ad US\$ 16,4 miljoen.

Het overig financieel verkeer vertoonde in het eerste halfjaar van 2018 een netto instroom van US\$ 133,1 miljoen; een toename van US\$ 61 miljoen (84,6%) ten opzichte van dezelfde periode in 2017, welke als volgt werd georkestreerd:

- De particuliere sector zorgde voor een instroom van US\$ 324,6 miljoen, voornamelijk door opgenomen leningen in het buitenland (m.n. door Staatsolie N.V.).
- De Bank zorgde voor een netto uitstroom van US\$ 146,6 miljoen, hoofdzakelijk door de toename van de door de Bank in het buitenland aangehouden vreemde valutategoeden van de overheid die een specifieke bestemming hebben.
- De algemene banken zorgden eveneens voor een uitstroom en wel van US\$ 22,9 miljoen, enerzijds door een toename van hun buitenlandse tegoeden met US\$ 18,1

miljoen en anderzijds door een afname van hun buitenlandse verplichtingen met US\$ 4,9 miljoen.

- De overheid zorgde voor een uitstroom van US\$ 22 miljoen door netto aflossing van leningen.

II.4.4 Internationale reserves

Het sterk verminderde tekort op de lopende rekening en door de Staat opgenomen leningen hadden een positief effect op de internationale reserves welke in 2017 met US\$ 43,4 miljoen of 11,4% toenamen ten opzichte van 2016. Per eind 2017 bedroegen de internationale reserves US\$ 424,4 miljoen, voldoende om 3,9 maanden import van goederen en diensten te financieren (exclusief de mijnbouwimporten).

De toename van de reserves was voor bijkans de helft het gevolg van transacties. De voornaamste transacties betroffen de ontvangsten uit de mijnbouwsector en trekkingen van leningen door de overheid. De andere helft houdt verband met waarderingsverschillen, alsgevolg van de sterke appreciatie van de Yuan koers, de stijging van de gemiddelde goudprijs en de netto opkoop van goud en omzetting ervan tot monetair goud door de Bank.

In het eerste halfjaar van 2018 namen de reserves verder toe met US\$ 109 miljoen oftewel 25,7% voornamelijk onder invloed van de storting door Staatsolie ad US\$ 337,5 miljoen, zijnde terugbetaling van middelen die de Staat aan Staatsolie had doorgeleend in 2016 (inclusief het acquisitiebedrag van de 4,8% deelneming van de overheid in het Merian-Goudproject). Van de toename was slechts US\$ 3 miljoen herwaarderingsverschillen waarbij de opkoop van goud en omzetting ervan tot monetair goud door de Bank die de depreciatie van de Yuan en SDR koersruimschoots overtrof. Per eind juni 2018 bedroegen de internationale reserves US\$ 533,4 miljoen, voldoende om 4,0 maanden import van goederen en diensten te financieren (exclusief de mijnbouwimporten).

Tabel II.4.1: Internationale reserves van de Centrale Bank van Suriname (US\$ miljoen)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	eind juni 2018
Monetair goud	40,4	51,9	45,6	29,1	39,0	45,3
Bijzondere trekkingsrechten in het IMF	125,2	117,7	62,7	37,3	38,0	36,5
Deviezenvorderingen ¹⁾	314,2	177,4	200,1	292,3	264,5	365,9
Effecten	289,6	269,2	21,9	10,0	69,9	72,8
Reservepositie in het IMF	9,4	8,9	0,0	12,4	13,1	12,9
Internationale reserves	778,8	625,1	330,2	381,1	424,4	533,4
Importdekking (excl. importen door de mijnbouwsector) ²⁾	4,6	4,0	2,2	3,6	3,9	4,0

Bron: Centrale Bank van Suriname

Tabel II.4.2: Betalingsbalans van Suriname (US\$ miljoen)

	2013	2014*	2015*	2016*	2017*					2018*		
					KW1	KW2	KW3	KW4	Totaal	KW1	KW2	1e helft
A. Lopende rekening	-196,0	-416,4	-786,4	-169,7	33,2	45,1	4,0	-84,0	-1,8	-8,5	-103,0	-111,5
1. Saldo goederenrekening	242,5	133,0	-375,9	186,7	157,0	183,7	181,2	150,0	672,0	154,7	12,7	167,5
Exporten	2.416,2	2.145,3	1.652,3	1.438,7	455,5	490,2	521,8	566,9	2034,5	520,3	537,2	1057,6
Importen	-2.173,7	-2.012,3	-2.028,2	-1252,0	-298,5	-306,5	-340,7	-416,8	-1362,5	-365,6	-524,5	-890,1
2. Saldo dienstenrekening	-373,8	-550,2	-462,6	-282,6	-55,8	-68,5	-98,3	-94,0	-316,7	-82,4	-82,1	-164,5
Diensten: credit	178,5	210,7	204,2	186,5	39,9	35,7	41,8	43,2	160,6	42,9	40,4	83,2
Transport	30,5	37,5	39,4	32,9	8,8	9,3	11,4	11,0	40,5	10,6	9,0	19,6
Overige	148,0	173,2	164,7	153,6	31,1	26,4	30,3	32,2	120,1	32,3	31,4	63,7
Diensten: debet	-552,3	-760,9	-666,8	-469,1	-95,7	-104,3	-140,1	-137,2	-477,3	-125,3	-122,5	-247,7
Transport	-98,1	-89,0	-80,1	-43,5	-13,2	-12,0	-14,6	-13,4	-53,2	-16,8	-17,0	-33,8
Overige	-454,2	-671,8	-586,6	-425,6	-82,5	-92,3	-125,5	-123,8	-424,1	-108,4	-105,5	-213,9
3. Saldo inkomensrekening	-131,2	-70,3	-13,3	-175,6	-89,3	-95,0	-106,2	-166,1	-456,7	-109,1	-61,9	-171,0
Inkomens: credit	27,1	21,6	14,5	20,6	7,1	7,4	6,0	6,9	27,5	8,0	9,0	17,0
Inkomens: debet	-158,4	-92,0	-27,8	-196,2	-96,4	-102,5	-112,3	-173,0	-484,2	-117,1	-70,9	-188,0
4. Saldo inkomensoverdrachtenrekening	66,6	71,2	65,3	101,8	21,3	24,9	27,4	26,1	99,7	28,3	28,3	56,6
Inkomensoverdrachten: credit	153,2	151,4	139,4	161,5	34,7	38,6	42,0	40,1	155,4	42,4	43,3	85,7
Inkomensoverdrachten: debet	-86,6	-80,2	-74,1	-59,7	-13,3	-13,7	-14,6	-14,1	-55,7	-14,0	-15,0	-29,1
B. Vermogensoverdrachtenrekening	0,1	-0,4	1,3	19,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,7	-0,7
Vermogensoverdrachtenrekening: credit	0,1	0,1	1,3	19,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vermogensoverdrachtenrekening: debet	0,0	-0,6	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,7	-0,7
Totaal, Groep A plus Groep B	-195,9	-416,8	-785,2	-150,3	33,2	45,1	4,0	-84,0	-1,8	-8,5	-103,7	-112,2
C. Financiële rekening, exclusief Groep E	430,1	696,9	769,7	491,7	95,8	3,0	22,2	56,7	177,7	27,7	211,6	239,4
1. Directe investeringen	187,6	164,1	266,7	309,2	78,8	-25,7	58,7	51,6	163,3	79,5	36,8	116,4
Directe investeringen in het buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Directe investeringen in Suriname	187,6	164,1	266,7	309,2	78,8	-25,7	58,7	51,6	163,3	79,5	36,8	116,4
2. Beleggingen: activa	-1,2	0,6	-9,5	-42,1	-21,8	-4,6	-5,4	1,6	-30,2	-4,1	-5,9	-10,1
Aandelen	-0,1	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	-6,1	-6,1	0,0	0,0	0,0
Effecten	-1,1	0,5	-9,5	-42,1	-21,9	-4,6	-5,4	7,7	-24,1	-4,2	-5,9	-10,1
3. Beleggingen: passiva	0,0	0,0	0,0	550,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	46,5	-46,5	0,0
Aandelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Effecten	0,0	0,0	0,0	550,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	46,5	-46,5	0,0
4. Overig financieel verkeer: activa	35,7	55,9	78,0	-221,3	25,5	47,5	-31,0	-52,8	-10,7	-64,6	-81,9	-146,4
Monetaire autoriteiten	2,0	24,1	-5,7	-65,2	31,0	58,9	-1,9	1,0	89,0	0,7	-139,6	-138,9
Banken	-96,0	31,7	20,1	-11,6	4,1	0,7	1,3	-58,2	-52,2	-18,4	0,3	-18,1
Overige sectoren	129,8	0,2	63,6	-144,5	-9,6	-12,1	-30,3	4,4	-47,5	-46,9	57,4	10,5
5. Overig financieel verkeer: passiva	208,0	476,3	434,4	-104,1	13,3	-14,2	-0,1	56,3	55,3	-29,6	309,1	279,5
Monetaire autoriteiten	0,0	0,0	161,0	81,5	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	-7,8	0,0	-7,7
Centrale overheid ⁽¹⁾⁽²⁾	164,9	79,7	74,0	110,7	14,6	9,5	35,8	73,7	133,6	-4,8	-17,2	-22,0
Banken	21,0	19,8	-2,7	-0,1	19,7	-0,2	-14,1	1,6	6,9	-2,0	-2,9	-4,9
Overige sectoren	22,0	376,8	202,1	-296,2	-21,0	-23,5	-21,9	-19,0	-85,5	-15,1	329,2	314,1
Totaal, Groep A tot en met Groep C	234,3	280,1	-15,5	341,4	129,0	48,1	26,2	-27,3	175,9	19,2	108,0	127,2
D. Statistische verschillen	-383,0	-430,3	-250,3	-262,0	-127,9	-33,9	-26,3	34,0	-154,2	-2,1	-19,2	-21,3
E. Financierings items	148,8	150,2	265,8	-79,4	-1,0	-14,2	0,2	-6,7	-21,7	-17,2	-88,7	-105,9
Internationale reserves ⁽²⁾⁽³⁾	148,8	150,2	265,8	-79,4	-1,0	-14,2	0,2	-6,7	-21,7	-17,2	-88,7	-105,9
Memorandum item												
Herwaarderingsverschillen ⁽³⁾⁽⁴⁾	80,9	3,5	29,1	28,7	-2,0	-3,2	-2,7	-13,8	-21,7	-5,6	2,5	-3,1

Bron: Centrale Bank van Suriname

* Voorlopige cijfers

⁽¹⁾ Data van het Bureau Staatsschuld.

⁽²⁾ Exclusief herwaarderingsverschillen.

⁽³⁾ Een minteken duidt op een toename in reserves.

⁽⁴⁾ Herwaarderingsverschillen inclusief (de)monitizatie van monetair goud.

II.5 Het verzekeringswezen

II.5.1 Algemeen

De Financiële gegevens van de beschouwing hebben in hoofdzaak betrekking op de jaren 2016 en 2017, waarbij moet worden opgemerkt dat de data van 2017 vooralsnog op voorlopige cijfers gebaseerd zijn. Gedurende deze periode hebben zich enkele kenmerkende ontwikkelingen voorgedaan, waarvan de overgang naar een stelsel van flexibele wisselkoersen en de aanneming van de Wet op de Jaarrekening vermeld kunnen worden. In het verscheid ligt de beoordeling van ons land door de Caribbean Financial Action Task Force (CFATF) in 2020 en de National Risk Assessment die daaraan vooraf zal gaan.

Bij de overgang van de vaste wisselkoers naar het systeem van de flexibele wisselkoers heeft zich een significante depreciatie voorgedaan. De doorwerking daarvan kwam onder meer tot uitdrukking in het behalen van koerswinsten die gunstig uitstraalden op het valutabezit bij instellingen van de sector. Op het vlak van de schadeverzekeringen zijn de toenames van uitkeringen bij brandverzekeringen en bij de WAM opvallend. Ten aanzien van het laatste zouden de statistieken kunnen duiden op een belang van nadere bestudering van de verkeersveiligheid, zeker onder de omstandigheid van een toenemend aantal motorrijtuigen.

Op 24 september 2017 heeft de Nationale Assemblée (DNA) de Wet op de Jaarrekening goedgekeurd. Deze wet zal de transparantie van financiële verslaggeving bevorderen en derhalve een bijdrage leveren aan de Corporate Governance van ondernemingen (behoorlijk ondernemingsbestuur). Het aannemen van voormelde wet heeft ook vergaande invloed op de financiële verslaggeving van bedrijven. Zo zullen grote rechtspersonen en organisaties van openbaar belang¹ vanaf het boekjaar 2020 verplicht zijn hun jaarrekening op te stellen volgens International Financial Reporting Standards (afgekort IFRS)², of andere internationaal aanvaarde verslaggevingsstandaarden, die nader bij Staatsbesluit worden bepaald. Per 1 januari 2021 treedt er een nieuwe IFRS-standaard voor verzekeringscontracten in werking, namelijk IFRS 17 Insurance Contracts, die voorschrijft hoe verzekeringscontracten gewaardeerd moeten worden. Naar verwachting zal voornamelijk de invoering van deze nieuwe standaard grote invloed (kunnen) hebben op financiële resultaten, op de administratieve organisatie en op de technologische systemen van verzekeraars.

Volgens de Wet Aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen (WAM-wet) moet elk motorrijtuig dat deelneemt aan het verkeer verzekerd zijn voor de financiële gevolgen van een ongeval. Per 1 maart 2017 hebben de schadeverzekeringsmaatschappijen die verenigd zijn in de Surinaamse Vereniging van Assurantie Maatschappijen (SURVAM), de premietarieven voor nieuwe verzekeringen aangepast. Voor bestaande verzekeringen is deze aanpassing per 1 april 2017 doorgevoerd.

¹ Voor de toelichting op deze groep valt de Wet op de Jaarrekening te raadplegen.

² De International Financial Reporting Standards (IFRS) zijn een boekhoudkundige standaard voor jaarverslagen van bedrijven.

Na een consultatieronde met de Surinaamse Vereniging van Assurantie Maatschappijen (SURVAM), is het concept van de Wet Toezicht Verzekeringsbedrijf in september 2017 aan de regering aangeboden. De Bank is inmiddels voortgegaan met ontwerpen van nieuwe rapportagestaten en de handleiding die nog met de verzekeraars zullen worden besproken. Volgens planning zullen de nieuwe staten in 2019 worden ingevoerd.

In het kader van de bestrijding van money laundering en de financiering van terrorisme zal Suriname in 2020 door de Caribbean Financial Action Task Force (CFATF), de Caraïbische tak van de FATF¹, worden beoordeeld op het voldoen aan de 40 aanbevelingen, die door de FATF zijn ontwikkeld, alsook op de doeltreffendheid van de beheersmaatregelen die Suriname in dat kader heeft getroffen. Vooruitlopend op deze tweedelige beoordeling (Mutual Evaluation) zal Suriname ook een National Money Laundering and Terrorism Financing Risk Assessment, kort genoemd National Risk Assessment (NRA), uitvoeren om de risicogebieden te identificeren, evalueren en zo nodig een actieplan op te zetten en te implementeren. De NRA is een tweejarig programma en dient in principe zes maanden vóór de Mutual Evaluation afgerond te zijn, teneinde het verslag van de NRA bij de CFATF te kunnen indienen. Het is derhalve van eminent belang dat in ons land zaken zo spoedig mogelijk in orde worden gemaakt. Alle sectoren in het algemeen die gevoelig zijn voor money laundering en financiering van terrorisme, en in het bijzonder de financiële sector, zullen zich moeten inspannen en in alle aspecten hun bijdrage moeten leveren door zoveel mogelijk te voldoen aan de voorwaarden van de FATF. Het kan niet voldoende benadrukt worden dat niet voldoen aan deze voorwaarden enorme consequenties voor Suriname kan hebben.

II.5.2 Toezichtgegevens verzekeringsmaatschappijen

Ondertoezichtstaande verzekeringsmaatschappijen

Per medio van het jaar 2018 staan de volgende verzekeringsmaatschappijen onder het toezicht van de Bank:

Schadeverzekeringsmaatschappijen

1. N.V. Surinaamse Assurantie Maatschappij "SelfReliance";
2. FATUM Schadeverzekering N.V.;
3. Assuria Schadeverzekering N.V.;
4. Assuria Medische Verzekering N.V.;
5. N.V. Paramaribo SchadeAssurantie Company (PARSASCO) en
6. Clico General Insurance Company Suriname N.V.

¹ De Financial Action Task Force (FATF) is een intergouvernamenteel orgaan dat in 1989 is opgericht. Het doel van de FATF is het vaststellen van standaarden en het bevorderen van de effectieve uitvoering van wettelijke, regelgevende en operationele maatregelen ter bestrijding van money laundering (het witwassen van geld), terrorismefinanciering en andere gerelateerde bedreigingen van de integriteit van het internationale financieel systeem.

Levensverzekeringsmaatschappijen

1. Assuria Levensverzekering N.V.;
2. FATUM Levensverzekering N.V.;
3. Cllico Life Insurance Company Suriname N.V. en
4. SelfReliance Levensverzekeringen N.V.

Uitvaartverzekeringsmaatschappijen

1. Stichting Uitvaartverzekering "Hamdard" en
2. Hennep Verzorgende Verzekering N.V.

De Houdstermaatschappij Assuria N.V., aandeelhouder van de Assuria verzekeringsmaatschappijen, staat ook onder het toezicht van de Bank.

Financiële gegevens

In tabel II.5.1 hieronder wordt een overzicht gegeven van de totale activa van de financiële sector in Suriname. In 2016 registreerden bankinstellingen, pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen en kredietcoöperaties eengezamenlijk activa tot een niveau van SRD 23,8 miljard. Het aandeel van de verzekeringssector bedraagt in dit jaar 11,1%. In 2017 daalt het aandeel naar 10,5%, terwijl de totale activa van de financiële sector met 9,8% naar SRD 26,2 miljard toeneemt.

Tabel II.5.1 Balanstotaal van de financiële sector (in duizenden SRD)

Financiële sector	Balans totaal in duizenden SRD		Aandeel per sector in %	
	2016	2017	2016	2017
Per 31 december				
Banken	17,928,617	20,048,552	75.2%	76.6%
Pensioenfondsen	3,224,929	3,349,269	13.5%	12.8%
Verzekeringsmaatschappijen	2,646,478	2,740,092	11.1%	10.5%
Kredietcoöperaties	41,409	42,732	0.2%	0.2%
Totaal financiële sector	23,841,433	26,180,645	100%	100%

Bron: Centrale Bank van Suriname

Levensverzekeringsmaatschappijen

De gecombineerde balans en de verlies- en winstrekening van de levensverzekeringsmaatschappijen zijn in de tabellen 2 en 3 opgenomen. Van de vier onder-toezicht-staande levensverzekeraars, hebben per ultimo december 2016 en 2017 drie instellingen aan de Bank gerapporteerd. Het gecombineerd balanstotaal van deze drie levensverzekeraars vertoont in 2016 een opmerkelijke stijging van 81,8% ten opzichte van 2015, terwijl het balanstotaal in 2017 ten opzichte van 2016 toeneemt met 8,1%. De toename in 2016 is onder meer toe te schrijven aan diverse stijgingen in de posten van de

beleggingsportefeuille van de levensverzekeraars. De beleggingsportefeuille omvat onder andere beleggingen in hypotheekleningen, termijndeposito's en overige beleggingen (effecten, onroerende goederen, leningen op schuldbekentenis, spaarrekeningen etc.). De hypotheekleningen en termijndeposito's stijgen in 2016 ten opzichte van 2015 met respectievelijk 64,5% en 113,2%. Onder de overige beleggingen vertoont de post "Sparrekeningen" in 2016 een opmerkelijke toename van 689,1%, terwijl de beleggingen in effecten met 83,9% stijgen. De beleggingsportefeuille is in 2016 toegenomen met SRD 498,0 miljoen ten opzichte van 2015. In tegenstelling tot 2016 dalen de eerder vermelde posten van de beleggingsportefeuille in 2017, met name hypotheekleningen, termijndeposito's en spaarrekeningen met respectievelijk 8,7%, 10,4% en 32,3%. Verder zijn in 2017 de leningen op schuldbekentenis (opgenomen onder de post "Overige beleggingen") toegenomen met 73,3% ten opzichte van 2016. Deze stijging is toe te schrijven aan de toename van de verstrekte leningen. Kortom de beleggingsportefeuille is in 2017 toegenomen met 5,5% tot SRD 1,2 miljoen. De totale beleggingen beslaan in 2016 83,1% van de totale activa. In 2017 is deze verhouding gelijk aan 81,0%. Dit geeft aan dat de drie levensverzekeraars in zowel 2016 als in 2017 (afzonderlijk en binnen de branche) voldoende hebben belegd (Tabel II.5.2).

Aan eigen vermogen¹ hebben de drie levensverzekeraars in 2016 totaal SRD 146,0 miljoen opgebracht. Dit is een toename van 167,3% ten opzichte van 2015. Ultimo 2017 stijgt dit vermogen tot SRD 154,6 miljoen, hetgeen gelijk is aan een toename van 5,9% ten opzichte van 2016. Ook zijn de technische voorzieningen in 2016 en 2017 toegenomen met respectievelijk 69,1% en 8,0% ten opzichte van het voorgaande jaar, als gevolg van de stijging van voornamelijk de bestaande levensverzekeringsverplichtingen (Tabel II.5.2).

De totale premies over het boekjaar 2016 bedragen SRD 73,4 miljoen, hetgeen een toename is van 21,6% ten opzichte van 2015. Deze toename is toe te schrijven aan de stijging van de verkoop van levensverzekeringen met een reguliere premiebetaling en het effect van de depreciatie van de SRD op het vreemde valuta premie-inkomen. In 2017 hebben de totale premies een verder stijgend verloop en bereiken het niveau van SRD 87,0 miljoen, hetgeen een toename is van 18,5% ten opzichte van 2016. De koopsommen die een éénmalig karakter hebben, zijn ultimo 2016 eveneens toegenomen en wel met 65,1%. Deze toename komt voornamelijk door de omstandigheid dat meer bedrijven (evenals in 2015) hun pensioenregelingen hebben ondergebracht bij verzekeraars, conform de Wet Algemeen Pensioen 2014. Daarnaast heeft het valuta-effect ook een rol gespeeld. In 2017 is er een afname van 22,6% te merken als gevolg van de stabilisatie van de koers.

Het technisch resultaat² is gedurende de periode 2012 tot en met 2017 steeds negatief geweest, vanwege het feit dat de uitgaven waaronder claims, bedrijfs- en overige kosten hoger liggen dan de verdiende premie. Gedurende deze periode is in de jaren 2013 en 2016, ten opzichte van het voorgaande jaar, steeds een verbetering te merken in het technisch resultaat. In 2016 is dit resultaat zoals eerder aangegeven nog negatief (SRD 40,7

¹ Het eigen vermogen is de som van het aandelenkapitaal en de reserves.

² Technisch resultaat is het inkomen dat voortvloeit uit de verdiende premies, verminderd met de kosten van de afwikkeling van claims en de bedrijfskosten.

² De verdiende premie omvat de premies exclusief het herverzekeringsaandeel minus de mutatie in de technische voorzieningen.

miljoen), maar weliswaar verbeterdten opzichte van 2015. In 2017 verslechtert het technisch resultaat wederom ten opzichte van 2016 en wel van negatief SRD 40,7 miljoen naar negatief SRD 53,2 miljoen. De verdiende premie¹ van de levensverzekeraars is in 2016 ten opzichte van 2015 significant verbeterd van negatief SRD 20,3 miljoen naar SRD 90,9 miljoen. Dit is het gevolg van een toename van de premie eigen rekening met SRD 46,1 miljoen en de post "Mutatie technische voorzieningen" die ten opzichte van 2015 is gehalveerd. Met name de significante verbetering van de verdiende premie heeft in 2016 geleid tot de verbetering van het technisch resultaat. In 2017 hebben respectievelijk een lichte afname van de premie eigen rekening en de verdiende premie, met daartegenover de forse toename van de bedrijfskosten, tot verslechtering van het technisch resultaat geleid. De beleggingsinkomsten zijn in 2016 en in 2017 toegenomen met respectievelijk 135,6% en 6,3% ten opzichte van het voorgaande jaar (Tabel II.5.3).

In 2016 zijn de totale baten (inclusief premie-inkomsten + koopsommen) ten opzichte van 2015 toegenomen met 58,3% naar SRD 365,5 miljoen. De totale lasten (inclusief uitkeringen) zijn in 2016 eveneens toegenomen naar SRD 201,5 miljoen, maar de procentuele groei is nihil, omdat er sprake is van een toename van slechts SRD 32 duizend. De toename van de totale baten (inclusief premie-inkomsten + koopsommen) in 2016 is het gevolg van de stijging van respectievelijk de totale premies, de koopsommen en de verdubbeling van de beleggingsinkomsten. Ook de herwaardering van vreemde valuta, als gevolg van de depreciatie van de Surinaamse munt, heeft bijgedragen (SRD 113,5 miljoen) aan de toename van de totale baten. De redelijke stabilisatie van de valuta wisselkoers leidt in 2017 tot matige herwaarderingsverschillen (koerswinst van SRD 4,1 miljoen) waardoor onder andere een afname van de totale baten (inclusief premie-inkomsten + koopsommen) met 33,2% naar SRD 244,0 miljoen is geadministreerd. De totale lasten (inclusief uitkeringen) nemen in 2017 toe met 3,0% en bedragen in dat jaar SRD 207,5 miljoen.

Ondanks de verslechtering van het technisch resultaat, hebben de levensverzekeraars in 2016 een opmerkelijke nettowinst (winst ná belasting) geboekt van SRD 110,0 miljoen, dankzij het saldo van de overige baten en lasten inclusief positieve herwaarderingsverschillen (SRD 113,5 miljoen) en een toename van de beleggingsinkomsten. Ultimo 2017 resulteren voornamelijk de verslechtering van het technisch resultaat en de afname van de herwaarderingsverschillen op vreemde valuta in een winst ná belasting van SRD 22,2 miljoen. Dit is minder dan een kwart van de winst ná belasting over 2016 en gelijk aan een afname van 79,9% ten opzichte van 2016 (Tabel II.5.3).

Het solvabiliteitsoverschot van de levensverzekeraars vertoont gedurende de jaren 2012 tot en met 2017, m.u.v. 2015, een stijgend verloop. In 2015 is dit overschot t.o.v. 2014 gedaald met 64,9%. Het solvabiliteitsoverschot is in 2016 toegenomen met 381,6% en wel tot SRD 77,1 miljoen ten opzichte van 2015 doordat onder andere de algemene reserves, als component van het aanwezig vrij vermogen, in 2016 zijn toegenomen met 184,0% ten opzichte van het voorgaande jaar. Ook hier speelt de herwaardering van vreemde valuta

¹ De verdiende premie omvat de premies exclusief het herverzekeringsaandeel minus de mutatie in de technische voorzieningen.

een voorname rol. In 2017 is het solvabiliteitsoverschot toegenomen tot SRD 82,0 miljoen, hetgeen ten opzichte van 2016 een stijging is van 6,4%.

In 2016 behalen de levensverzekeraars een rentabiliteit van 75,4%. Dit percentage is anderhalf maal groter dan in 2015 (50,5%). De verbeterde rentabiliteit is te danken aan de winst ná belasting die in 2016 viermaal groter is dan in 2015 en het eigen vermogen dat in 2016 ten opzichte van 2015 met 167,3% is toegenomen. In 2017 is het rendement van de levensverzekeraars minder. Door de afname van de nettowinst met 79,9% ten opzichte van 2016 en de toename van het eigen vermogen met 5,9%, daalt de rentabiliteit in 2017 naar 14,3%.

Tabel II.5.2 Gecombineerde Balansen der Levensverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)

ACTIVA	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kas en Bank [liquide middelen]	21,349	17,062	27,328	22,139	53,212	86,598
Vaste eigendommen	3,471	2,935	2,438	2,506	4,643	5,100
Beleggingen:						
a] overheid	-	-	-	-		-
b] particulieren:						
- hypotheek	119,599	113,810	141,440	127,035	209,031	190,823
- termijndeposito's	90,586	151,367	148,756	233,361	497,521	446,004
- overige	161,273	169,974	178,568	239,125	390,937	520,757
Overige activa	37,841	43,443	57,333	102,657	165,952	179,234
Totaal	434,119	498,591	555,863	726,821	1,321,297	1,428,516
PASSIVA						
Aandelenkapitaal	1,406	1,406	1,406	1,406	1,406	1,406
Reserves	57,477	65,378	74,637	53,209	144,577	153,215
Achtergestelde leningen	-	-	-	-	-	-
Technische voorzieningen	349,483	394,966	434,944	608,019	1,028,193	1,110,284
Overige schulden	25,752	36,841	44,875	64,187	147,121	163,611
Totaal	434,119	498,591	555,863	726,821	1,321,297	1,428,516

Bron: Centrale Bank van Suriname

Tabel II.5.3 Gecombineerde Verlies- en Winstrekeningen der Levensverzekeringsmaatschappijen
(x SRD duizend)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Premies	49,007	46,828	54,079	60,377	73,440	87,006
Koopsommen	26,281	40,711	25,541	52,508	86,714	67,107
Totaal premie + koopsommen	75,288	87,540	79,620	112,885	160,154	154,113
Premie herverzekeraar	2,253	2,635	3,049	2,964	4,126	4,340
Premie eigen rekening	73,036	84,905	76,571	109,921	156,028	149,773
Mutatie technische voorzieningen	45,992	52,740	40,744	130,182	65,156	60,416
Verdiende premie (1)	27,044	32,165	35,827	(20,261)	90,872	89,357
Bruto uitkeringen	17,106	17,960	21,435	29,217	70,084	61,282
Aandeel herverzekeraar	-	-	-	-	434	190
Uitkeringen eigen rekening (2)	17,106	17,960	21,435	29,217	69,650	61,092
Provisie en acquisitiekosten (3)	4,541	5,292	5,384	6,756	8,366	7,620
Bedrijfskosten (4)	14,381	13,450	17,478	18,636	29,087	49,490
Winstdeling en korting (5)	8,956	11,462	9,749	13,520	24,446	24,364
Technisch resultaat (6) = (1-2-3-4-5)	(17,940)	(15,999)	(18,219)	(88,390)	(40,677)	(53,209)
Beleggingsinkomsten (7)	30,136	26,854	33,894	33,392	78,676	83,597
Saldo andere baten en lasten (8)	1,076	2,765	(727)	84,657	126,209	6,078
Beleggingslasten (9)	-	12	138	190	232	-
Winst vóór belasting = (6+7+8-9)	13,272	13,608	14,810	29,469	163,976	36,466
Belasting	711	1,933	2,252	1,865	53,954	14,313
Winst ná belasting	12,561	11,675	12,559	27,605	110,022	22,153

Bron: Centrale Bank van Suriname

Schadeverzekeringsmaatschappijen

De gecombineerde balans en de verlies- en winstrekening van de schadeverzekeringsmaatschappijen zijn in de tabellen 4 en 5 opgenomen. Van de zes onder-toezicht-staande schadeverzekeraars, hebben per ultimo december 2016 en 2017 vijf instellingen aan de Bank gerapporteerd. Het balanstotaal van de schadeverzekeringsmaatschappijen is in 2016 toegenomen met 47,1% ten opzichte van 2015 (Tabel II.5.4). Aan de activazijde vertonen de beleggingen in hypotheek en termijndeposito's een stijgende trend gedurende de periode 2012 tot en met 2016, terwijl beide posten in 2017 een daling vertonen. De beleggingsportefeuille van de schadeverzekeraars omvat naast de beleggingen in hypotheek en termijndeposito's ook beleggingen in effecten (aandelen), onroerende goederen, deelnemingen, leningen op schuldbekentenis, spaarrekeningen etc. In 2016 vormen de hypotheek de grootste beleggingspost en maken 26,3% deel uit van de beleggingsportefeuille, gevolgd door de beleggingen in onroerende goederen en de termijndeposito's met een aandeel van respectievelijk 24,9% en 21,4%. Aan de passivazijde vertoont de post "Lange termijn schulden" inclusief voorzieningen een toename van 199,6% ten opzichte van 2015. Deze toename wordt voornamelijk veroorzaakt door de voorzieningen die gevormd zijn voor latente belastingverplichtingen. In 2017 vertoont het balanstotaal in vergelijking met 2016 een lichte toename van 1,0%. De beleggingsposten onroerende goederen, hypotheek en termijndeposito's, vertegenwoordigen respectievelijk 27,2%, 21,5% en 18,4% van de beleggingsportefeuille in 2017. Aan de passivazijde zijn de reserves toegenomen met 6,2% ten opzichte van 2016. De lange- en korte termijn schulden zijn afgenomen met respectievelijk 4,3% en 7,7% ten opzichte van 2016.

De totale bruto premie van de schadeverzekeraars neemt in 2016 toe met 4,2% ten opzichte van 2015 en bedraagt derhalve SRD 532,9 miljoen. Op deze premie wordt in mindering gebracht de premie t.b.v. de herverzekeraar, waardoor de premie eigen rekening neerkomt op SRD 462,4 miljoen. De premie eigen rekening vertoont in principe een daling van 1,4% ten opzichte van 2015. In 2017 stijgt de totale bruto premie met 20,5% ten opzichte van 2016. Deze toename is voornamelijk te danken aan de aanpassing van de WAM-premietarieven. De toename van de totale bruto premie leidt tot een stijging van de premie eigen rekening met 24,2% naar SRD 574,3 miljoen. De verdiende premie vertoont in de jaren 2016 en 2017, steeds ten opzichte van het jaar daarvoor, een toename van respectievelijk 6,8% en 11,1%.

De post "Mutatie technische voorzieningen" daalt in 2016 met 300,8% ten opzichte van 2015, door de vrijval van de premiereserve die in 2015 is gevormd voor de basiszorgverzekering. De uitkeringen eigen rekening¹ nemen in 2016 ten opzichte van 2015 toe met 25,5% tot SRD 458,1 miljoen, voornamelijk als gevolg van een toename van 312,1% van de schade-uitkeringen in de categorie Brandverzekeringen. In 2017 dalende uitkeringen eigen rekening met 19,5% ten opzichte van 2016 tot een bedrag van SRD 368,7 miljoen. Er wordt voornamelijk uitgekeerd in de categorie Ziekte- en Ongevallenverzekeringen.

¹ De uitkeringen eigen rekening is het verschil tussen de bruto uitkeringen en het aandeel van de herverzekeraar.

De beleggingsinkomsten nemen in 2016 toe met 364,6% ten opzichte van 2015 en bedragen derhalve SRD 93,9 miljoen. Onder andere de opbrengsten uit beleggingen in onroerende goederen en de opbrengsten uit beleggingen in hypothecaire leningen hebben hiertoe bijgedragen. In 2017 dalen de beleggingsinkomsten van SRD 93,9 miljoen in 2016 naar SRD 2,6 miljoen. Dit is een afname van 97,3%, onder andere als gevolg van de omvang van voorzieningen getroffen voor oninbaarheid van verstrekte leningen en de afname van de opbrengsten uit beleggingen in onroerende goederen.

In 2016 stijgen de totale baten (inclusief premie-inkomsten) ten opzichte van 2015 met 54,6% naar SRD 890,9 miljoen, terwijl de totale lasten (inclusief uitkeringen) in dat jaar met 21,9% toenemen tot SRD 645,0 miljoen. De toename van de totale baten (inclusief premie-inkomsten) is onder andere te danken aan de beleggingsinkomsten (toename gelijk aan 364,6%) en de herwaardering (397,6%) van vreemde valutategoeden. In 2017 zijn de beleggingsinkomstengedaald terwijl zich ook neerwaartse herwaardering op het valutabezit voltrok waardoor de totale baten (inclusief premie-inkomsten) afnemen met 19,5% en een bedrag van SRD 716,8 miljoen laten registreren. De totale lasten (inclusief uitkeringen) vertonen een lichte toename van 1,8%. In 2016 behalen de schadeverzekeraars een opmerkelijke winst ná belasting van SRD 166,0 miljoen. Ten opzichte van 2015 betekent dit een toename van 491,4% oftewel meer dan het vijfvoudige van de winst behaald in 2015. Voornamelijk de herwaarderingswinst van SRD 184,6 miljoen en de beleggingsinkomsten van SRD 93,9 miljoen hebben hiertoe bijgedragen. In vergelijking met 2016 leidt de stabiliteit van de wisselkoers tot administreren van lagere herwaarderingswinsten en nemen de beleggingsinkomsten bovendien ook af. Hierdoor daalt de nettowinst tot een bedrag van SRD 47,6 miljoen (Tabel II.5.5).

Het solvabiliteitsoverschot van de schadeverzekeraars is in 2016 toegenomen met 98,1% ten opzichte van 2015, van SRD 147,7 miljoen tot SRD 292,5 miljoen. Deze stijging is toe te schrijven aan de toename van de algemene reserve met 62,9% (herwaarderingswinst). In 2017 is het solvabiliteitsoverschot toegenomen met 12,5% ten opzichte van 2016.

In 2016 behalen de schadeverzekeraars een rentabiliteit van 32,6%. Dit is een zichtbare verbetering ten opzichte van de rentabiliteit van 9,7% in 2015. Tussen 2012 en 2015 varieerde dit percentage tussen de 9,7% en 23,2%. In 2017 bedraagt de rentabiliteit 8,8%.

Tabel II.5.4: Gecombineerde Balansen der Schadeverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)

ACTIVA	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kas en Bank [liquide middelen]	40,585	54,403	52,429	77,310	109,581	146,850
Vaste eigendommen	51,335	58,853	64,171	73,181	72,523	46,250
Beleggingen:						
a) overheid	-	-	-	-	-	-
b) particulieren:	-	-	-	-	-	-
- hypotheke	68,200	76,020	94,102	105,530	212,616	170,255
- termijndeposito's	79,755	102,813	114,879	135,337	172,993	145,830
- overige	149,528	140,774	172,535	230,223	423,899	476,346
Overige activa	130,011	211,968	257,689	279,053	333,570	352,764
Totaal	519,413	644,831	755,806	900,634	1,325,181	1,338,295
PASSIVA						
Aandelenkapitaal	360	360	360	360	360	361
Reserves	249,985	282,077	324,684	287,747	509,229	541,002
Technische voorzieningen	141,519	234,160	267,848	379,727	397,740	406,219
Lange termijn schulden (incl. voorzieningen)	19,134	27,952	32,381	49,620	148,665	142,330
Korte termijn schulden	108,416	100,282	130,532	183,180	269,187	248,383
Totaal	519,413	644,831	755,806	900,634	1,325,181	1,338,295

Bron: Centrale Bank van Suriname

Tabel II.5.5: Gecombineerde Verlies- en Winstrekeningen der Schadeverzekeringsmaatschappijen (x SRD duizend)

	2012	2013	2014	2015*	2016	2017
Bruto premie	247,301	393,406	420,245	511,635	532,910	642,154
Premie herverzekeraar	30,770	30,418	32,414	40,732	67,615	64,795
Af te dragen zorgvoorzieningenfonds				2,026	2,903	3,048
Premie eigen rekening	216,532	362,988	387,832	468,877	462,392	574,311
Mutatie technische voorzieningen	(2,029)	66,232	1,947	12,461	(25,016)	32,706
Verdiende premie (1)	218,561	296,757	385,884	456,416	487,408	541,605
Bruto uitkeringen	127,876	183,712	266,850	368,267	473,852	379,906
Aandeel herverzekeraar	9,129	2,854	3,103	3,093	15,708	11,186
Uitkeringen eigen rekening (2)	118,747	180,858	263,748	365,174	458,145	368,720
Provisie en acquisitiekosten (3)	14,067	13,774	14,061	15,169	17,276	25,721
Bedrijfskosten (4)	62,310	65,373	76,082	92,596	111,283	153,176
Technisch resultaat (5) = (1-2-3-4)	23,437	36,751	31,993	(16,523)	(99,295)	(6,012)
Beleggingsinkomsten (6)	33,801	14,080	22,685	20,219	93,930	2,570
Saldo andere baten en lasten (7)	3,498	4,777	10,005	41,177	248,365	60,903
Beleggingslasten (8)						
Winst vóór belasting (5+6+7-8)	60,736	55,609	64,683	44,874	243,000	57,461
Belasting	2,763	11,613	4,842	16,804	76,982	9,901
Winst ná belasting	57,973	43,996	59,841	28,070	166,018	47,560

Bron: Centrale Bank van Suriname

Wettelijke Aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen (WAM)

In 2015 zijn er in totaal 228.390 WAM-verzekeringen afgesloten, terwijl het aantal WAM-verzekeringen 230.633 bedraagt in 2016. In 2017 stijgt dit aantal met 1,2% naar 233.513 WAM-verzekeringen. De totale premies stijgen met SRD 8,8 miljoen, oftewel 15,0%, van SRD 58,8 miljoen in 2015 naar SRD 67,6 miljoen in 2016. In 2017 stijgen de totale premies naar ongeveer SRD 105 miljoen. Ten opzichte van 2016 is dit een toename van 55,2%. De opvallende stijging van 55,2% van de totale premies is het gevolg van de aanpassing van de WAM-premietarieven per 1 maart 2017. Van het totaal aantal WAM-verzekeringen in 2016 bestaat 64,8% uit de categorie verzekeringen van personenauto's. Dit is gelijk aan 149.561 voertuigen. In 2017 zijn er 152.912 personenauto's verzekerd. Dit aantal is gelijk aan 65,5% van het aantal afgesloten WAM-verzekeringen. De categorie personenauto's is zowel in 2016 als in 2017 de grootste WAM-verdiener. In 2016 neemt deze categorie SRD 49,8 miljoen (73,6%) van het bruto WAM premie-inkomen voor zijn rekening. In 2017 wordt 73,7% van het bruto WAM premie-inkomen (SRD 77,3 miljoen) verkregen uit de categorie personenauto's.

Reeds langer dan tien jaren rapporteren verzekeraars een negatief nettoresultaat uit de WAM-branchen. In 2016 en 2017 bedraagt het verlies respectievelijk SRD 64,3 miljoen en SRD 32 miljoen. De uitkeringen, voornamelijk ter dekking van de materiele schade, bedragen in 2016 SRD 48,9 miljoen. Dit is een stijging van 2,1% ten opzichte van 2015. In 2017 stijgen de uitkeringen ten opzichte van het jaar daarvoor met 13,2% naar SRD 55,4 miljoen. In 2016 zijn er in totaal 18.191 schadegevallen geregistreerd, hetgeen ten opzichte van 2015 een lichte afname is van 7,7% (1.523 schadegevallen). In 2017 stijgt het aantal geregistreerde schadegevallen, ten opzichte van 2016, met 6,5% (1.191 schadegevallen) naar 19.382 schadegevallen. Van dit aantal zijn 13.093 schadegevallen (67,6%) reeds afgehandeld (Tabel II.5.6).

Tabel II.5.6: Gecombineerde WAM-staat (x SRD duizend)

	Omschrijving	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Premies	44,972	47,599	53,191	58,800	67,635	104,986
2	Polis- en overige kosten	1,328	1,536	1,694	2,620	2,077	3,606
3	Uitkeringen	31,709	34,720	38,550	47,945	48,939	55,420
4	Mutatie Premiereserve	25,726	11,842	16,809	17,066	26,504	18,908
5	Mutatie schadereserve	2,357	5,416	9,350	11,562	16,152	1,429
6	Mutatie Provisiereserve	1,455	-30	391	1,870	1,056	875
7	Provisie	5,669	6,520	5,645	5,629	5,601	10,309
8	Bedrijfskosten	23,724	23,325	28,384	41,450	37,824	55,370
9	Saldo (1+2-3-4-5+6-7-8)	(41,431)	(32,717)	(43,462)	(60,362)	(64,252)	(31,967)
10	Aantal Rij- en Voertuigen	198,081	219,861	233,724	228,390	230,633	233,513
11	Aantal afgehandelde schaden	10,281	13,557	13,863	15,448	13,476	13,093
12	Aantal nog af te handelen schaden	6,314	4,293	4,020	4,266	4,715	6,289
13	Af te dragen toeslag W.B.F.	721	572	803	662	652	671
14	Afgedragen toeslag W.B.F.	613	551	685	90	155	320
15	Nog af te dragen toeslag W.B.F.	235	201	225	200	267	71

Bron: Centrale Bank van Suriname

